

[Dyremose]

bedsmænd og forsikringsfolk vedrørende mulige modeller for en dækning af stormflodsskader?»

Begrundelse

I foråret fremsatte det konservative folkeparti og venstre forslag om etablering af en naturkatastrofefond.

Der var ikke umiddelbart flertal for forslaget, men den daværende minister for offentlige arbejder bebudede, at han ville tage en forhandling med forsikringsbranchen. Dette har resulteret i den arbejdsgruppe, som nu har skitseret forskellige løsningsmuligheder.

Besvarelse (29/10 82):

Ministeren for offentlige arbejder (Bollmann, fg.):

Jeg kan bekræfte, at der er afgivet en foreløbig rapport om visse af de spørgsmål, som er forbundet med eventuel etablering af en særlig dækningsordning i anledning af naturskader. Jeg gør opmærksom på, at rapporten ikke har skullet vurdere, om en sådan ordning principielt bør etableres, og den har heller ikke skullet anbefale en bestemt løsning, hvis en ordning ønskes etableret. Der må derfor på det tilvejebragte grundlag foretages en række overvejelser, før et principstandpunkt kan indtages.

Rapporten er forelagt mig for få dage siden, og jeg har foreløbig besluttet at indhente udtalelser fra forskellige andre ministerier. Jeg vil afvente disse udtalelser, før videre foretages i sagen.

Den sidste sag på dagsordenen var:

2) *Forespørgsel nr. F 1:*

Forespørgsel til udenrigsministeren:

»Hvad kan regeringen oplyse om situationen i Tyrkiet under militærdiktaturet, specielt med hensyn til menneskerettigheder, herunder vilkår for fagligt og politisk arbejde?»

Af Steen Folke (VS) og Gert Petersen (SF).

(Forespørgslen anmeldt 26/10 82. Fremme af forespørgslen vedtaget 28/10 82).

Første næstformand (Knud Østergaard):

Jeg skal gøre opmærksom på, at afstemning om eventuelle motiverede dagsordener først vil finde sted i morgen, torsdag den 4. november.

Begrundelse

Steen Folke (VS):

Den 7. november, altså om 4 dage, bliver der afholdt en folkeafstemning i Tyrkiet om en ny grundlov eller forfatning udarbejdet af den regerende militærjunta. Folkeafstemningen afholdes i en situation, hvor modstandere af militærdiktaturet forfølges og bliver udsat for vilkårlige indespærringer og brug af tortur. Et stort antal faglige og politiske ledere risikerer dødsstraf i forbindelse med de retssager, som militærjuntaen er ved at gennemføre mod dem. Der bliver således på ingen måde tale om en folkeafstemning under normale demokratiske forhold, men tværtimod under pres fra regimets brug af trusler og magtanvendelse.

Radioavisen oplyste for nogle dage siden med myndighederne i Tyrkiet som kilde, at 50 såkaldte ekstremister var blevet anholdt. Hvori bestod så disse ekstremisters forbrydelse? Jo, de var blevet arresteret, mens de var i færd med at uddele løbesedler, der opfordrede til at stemme nej til den nye forfatning.

Samtidig forsøger militærjuntaen at piske alle til folkeafstemningen med trusler og magt, bl.a. har regimet indført en regel om, at alle, der undlader at møde frem, vil miste deres valgret og valgbarhed i de kommende fem år. Det er klart, at med militærjuntaens systematiske forfølgelse af enhver demokratisk opposition og med det repressive klima, der i det hele taget råder i Tyrkiet under generalerne, kan folkeafstemningen ikke på nogen måde blive en fri meningstilkendegivelse. Den skal alene bruges til at legitimere regimets fortsatte magtudøvelse under nye former.

Det første udkast til forfatningen blev udarbejdet af en forsamling, som var håndplukket af militærjuntaen, og den seneste og sidste behandling af forfatningsudkastet er foregået i det nationale sikkerhedsråd, hvis medlemmer er identiske med de regerende generaler.

Den nye forfatning skal muliggøre et repressivt regimes fortsatte magtudøvelse, men nødtørftigt ikklædt en civil, parlamentarisk

[Steen Folke]

facade. Præsidenten, general Evren, vil med vedtagelse af den nye forfatning kunne regere videre i 7 år og med omtrent uindskrænkede magtbeføjelser. Forfatningen giver mulighed for fortsat forfølgelse af regimets politiske modstandere, for udøvelse af censur, for undertrykkelse af faglige rettigheder og meget mere. Tyrkiet vil således heller ikke under den nye forfatning blive et normalt parlamentarisk demokrati uanset løfter om et kommende parlamentsvalg, men et let camoufleret diktatur.

Det er vigtigt, at de vesteuropæiske lande siger klart fra over for tilstandene i Tyrkiet, specielt den systematiske krænkelse af menneskerettigheder, der foregår ikke mindst i form af forfølgelse af fagligt og politisk aktive, der er i opposition til den regerende militærjunta.

Det er også vigtigt, at de vesteuropæiske lande klart tager afstand fra generalernes nye forfatning, som vil cementere regimet og muliggøre fortsatte massive krænkelse af elementære menneskerettigheder.

Efter forespørgernes mening er der hidtil gjort alt for lidt. Det er baggrunden for, at vi har rejst denne forespørgsel.

Første næstformand (Knud Østergaard):

Forespørgslen vil blive besvaret af statsministeren.

Besvarelse

Statsministeren (Poul Schlüter):

Det er med den dybeste beklagelse, regeringen må konstatere, at menneskerettighedssituationen i et af Europarådets medlemslande fortsat er præget af alvorlige krænkelse af de grundlæggende menneskerettigheder, hvis sikring og hvis overholdelse udgør en hjørnesteen i samarbejdet mellem de vesteuropæiske demokratier inden for rådets rammer. Vilkårene for fagligt, såvel som for politisk arbejde er således fortsat belagt med forbud i en udstrækning, der, for at sige det lige ud, har frataget ytrings- og foreningsfriheden ethvert reelt og ægte indhold. Sådan er tilstandene. Igennem længere tid har Danmark og andre vesteuropæiske lande lagt et stigende pres på militærregimet i Tyrkiet med henblik på at formå det til at respektere menne-

skerettighederne og fremskynde genindførelsen af demokratiske tilstande.

Den særlige baggrund i Tyrkiet kender vi alle, og den skal man heller ikke glemme. Men spørgsmålet om Tyrkiets tilknytning til Europarådet og en eventuel indbringelse af en klage over Tyrkiet for Den europæiske Menneskerettighedskommission i Strasbourg har været centralt i debatten om, hvordan de vestlige lande burde forholde sig til Tyrkiet.

Respekt for demokrati og for menneskerettigheder udgør som nævnt netop det fundamentale grundlag for Europarådets virksomhed. Derfor følte man fra danks side – og det er jeg meget enig i – at det måtte være naturligt at bruge netop Europarådet som det forum, hvor vi først og fremmest – ikke alene dér, men først og fremmest – markerede vor holdning til menneskerettighedssituationen i Tyrkiet.

Danmark tog i februar 1982 initiativ til at afholde en række juridiske konsultationsmøder med Frankrig, med Holland og med Norge og Sverige, og det var med henblik på at klarlægge grundlaget for, at sagen kunne blive indbragt for Menneskerettighedskommissionen. Dette initiativ resulterede, som folketinget ved, i, at regeringerne i Danmark, Frankrig, Holland, Norge og Sverige den 1. juli dette år indgav en klage til kommissionen over menneskerettighedssituationen i Tyrkiet.

Jeg vil gerne understrege i dag, at det skridt, som den tidligere regering tog, havde fuld opbakning fra den nuværende regerings fire partier. Tyrkiet er ligesom Danmark og de øvrige i alt 21 medlemslande i Europarådet deltager i menneskerettighedskonventionen, men i modsætning til Danmark har Tyrkiet imidlertid ikke anerkendt Menneskerettighedskommissionens kompetence under konventionens artikel 25 til at behandle individuelle klager. I så fald ville der ganske givet allerede have verseret en lang, lang række klager for kommissionen i Strasbourg. Selv om det enkelte individ naturligvis typisk er nærmest til at varetage sine egne interesser, hvad den individuelle klageadgang og den brug, der er gjort af den, i mange tilfælde er klart udtryk for, så bygger Den europæiske Menneskerettighedskommission imidlertid også på ideen om en kollektiv europæisk garanti for individets frihed. Konventionens kontrolapparat kan nemlig, som det

[Statsministeren]

skete den 1. juli i år, og som det tidligere skete i Grækenlandsagen i 1967, udløses ved, at én eller flere stater indgiver en klage i medfør af konventionens artikel 24. En sådan mellemstatslig klage kan med andre ord indgives også af stater, som ikke har nogen særlig direkte national interesse i at rejse en sag, men som alene er motiveret af ønsket om at bevare og udbygge den europæiske frihedsarv, hvis jeg må kalde det sådan.

Dette har netop været og det er motivet bag de fem landes klage, og jeg vil gerne fra denne talerstol i dag understrege, at den indgivne klage hverken kan eller bør opfattes som en uvenlig handling vendt mod den tyrkiske nation og dens folk; det er en sag, som drejer sig om inden for den europæiske familie af stater, der bekender sig til demokratiet og respekten for menneskerettighederne, at anvende en upartisk institution, altså Den europæiske Menneskerettighedskommission, til at undersøge situationen i et medlemsland, hvorfra der rapporteres om alvorlige krænkelse af de mest grundlæggende menneskerettigheder.

Ved sin ratifikation af den europæiske menneskerettighedskonvention har Tyrkiet jo selv accepteret denne procedure, og efter hvad vi ved, er Tyrkiet indstillet på at medvirke ved behandlingen af klagen. På begæring af den tyrkiske regering har kommissionen i Strasbourg accepteret en forlængelse af tidsfristen for det tyrkiske svarskrift til den 31. januar 1983.

Af hensyn til klagesagens behandling ved Menneskerettighedskommissionen i Strasbourg, hvis procedure er fortrolig, kan jeg ikke i dag gå i enkeltheder i den forstand med hensyn til det nærmere indhold af de enkelte klagepunkter og de anbringender, som de fem regeringer er fremkommet med, men så meget kan jeg dog sige, at klageskriftet, som med bilag er meget omfattende – det omfatter noget over 100 sider – er koncentreret om en påvisning af en række alvorlige krænkelse. Af hvad? Af de politiske frihedsrettigheder og herunder ikke mindst ytrings- og foreningsfrihed, af de grundlæggende retsplejegarantier til værn for den personlige frihed – længden af frihedsberøvelse uden forudgående dom – samt af forbuddet mod tortur og andre former for umenneskelig eller blot nedværdigende behandling.

Da Tyrkiet ikke har anerkendt Menneskerettighedsdomstolens kompetence, vil det blive ministerkomiteen, som skal træffe den endelige afgørelse om, hvorvidt konventionen er krænkede, og udvalget kan samtidig træffe afgørelse om egnede foranstaltninger til afhjælpning af situationen.

Det er regeringens hensigt at udnytte alle de muligheder, som ligger i den her skitserede klageprocedure, for at sikre, at Tyrkiet på ny lever op til den menneskerettighedsstandard, som deltagerstaterne i den europæiske menneskerettighedskonvention har påtaget sig. Vi må så håbe, at Tyrkiet en dag vil opleve alment fredelige tilstande, som kan lette dette. Jeg vil også gerne fastslå, at regeringen i dag ser på menneskerettighedssituationen i Tyrkiet med samme alvor, som da de fem landes klage blev indgivet den 1. juli i år.

Så vil måske nogle sige: ja men det nye tyrkiske forfatningsudkast, som nu kommer til folkeafstemning på søndag, den 7. november, er det da så ikke et udtryk for, at Tyrkiet nu er ved at vende tilbage til demokratiet og til en europæisk menneskerettighedsstandard?

Jeg vil godt uden forbehold sige, at sådan forholder det sig desværre ikke. Forfatningsudkastet sættes til afstemning, uden at der har bestået en fri adgang, som vi kender det, for alle borgere til at tage del i en forudgående kritisk debat om udkastet. Med de begrænsninger, for at sige det mildt, som findes i ytringsfriheden i Tyrkiet i dag, hvor bl. a. tidligere politikere ikke må ytre sig kritisk om forfatningsudkastet, er det klart, at en sådan fri debat ikke har kunnet finde sted. En afstemning, der ikke fremstår som resultat af en fri debat, hvor befolkningens vilje har haft mulighed for at komme til udtryk, kan ikke kaldes en demokratisk afstemning.

Uden i øvrigt at kommentere de enkelte elementer i forfatningsudkastet kan der måske være grund til mere generelt at påpege, at en skreven forfatning ikke i sig selv nødvendigvis sikrer demokratiet og menneskerettighedernes overholdelse. En forfatningsfunktion beror jo i væsentlig grad på den supplerende lovgivning og fremfor alt på den praksis, hvorved forfatningens intentioner søges udmøntet.

Jeg har i denne redegørelse koncentreret mine bemærkninger om den aktuelle klagesag, fordi jeg deler den tidligere regerings

[Statsministeren]

opfattelse, hvorefter menneskerettighedsorganerne i Europarådet må være det rette forum for en seriøs behandling af menneskerettighedssituationen i Tyrkiet. Det er vigtigt, at vi benytter netop det system og det apparat, der er dér, og som er næsten skræddersyet til en situation, en dybt foruroligende situation, som den, vi taler om i dag, hvor der er tale om en deltagerstats krænkelse af konventionen, og hvor der er tale om, at man bringer proceduren i konventionens artikel 24 i anvendelse. Dette vil give de berørte parter, herunder også den tyrkiske regering, al mulig lejlighed til at fremføre deres synspunkter i sagen.

Som den tidligere regering har peget på, vil den sag, som Danmark sammen med fire andre vesteuropæiske lande har rejst mod Tyrkiet ved Menneskerettighedskommissionen i Strasbourg, skabe mulighed for at fastholde Tyrkiet på dets forpligtelser under konventionen til at efterleve de principper, der må overholdes i en demokratisk retsstat.

En eksklusion af Tyrkiet af Europarådet – det vil jeg gerne sige – ville derimod betyde, at de vesteuropæiske lande mistede deres påvirknings- og pressionsmuligheder over for Tyrkiet under konventionen og i Rådet. Den nuværende regering deler disse synspunkter.

Jeg erindrer, at den forrige regerings udenrigsminister så ofte klart frarådede, at Danmark isoleret tog skridt mod Tyrkiet i ministerkomiteen. Jeg tror, det var en klog holdning, og jeg kan sige, at den mener jeg at vi for nærværende bør fastholde.

Lad mig slutte med at sige, at den nuværende regering indtager i spørgsmålet om Tyrkiet og menneskerettighederne ganske den samme holdning som den forrige regering. Nogle vil mene – det er jeg sikker på – at jeg i dag nok har udtrykt mig lidt stærkere og lidt fastere end udenrigsministeren i den forrige regering. Men det håber jeg folketingset vil have forståelse for.

Forhandling

Steen Folke (VS):

Det var jo desværre ikke så frygtelig meget, statsministeren kunne oplyse om situationen i Tyrkiet med hensyn til menneskerettigheder. Statsministerens indlæg handlede mest om, hvilken fortræffelig institution Den euro-

pæiske Menneskerettighedskommission er, og hvilken udmærket sag Danmark har været med til at rejse.

Også jeg mener, det er godt, at sagen er blevet rejst, men det er unægtelig en langsom og uendelig langmodig, når man giver det tyrkiske regime 4 måneder ekstra til at svare på anklagerne. Imens kan den grove krænkelse af menneskerettighederne i Tyrkiet, som også ifølge statsministeren finder sted, fortsætte uhindret, og hvad værre er: generalerne kan cementere deres regime.

Lad mig starte med at læse et pressetelegram fra Ankara op, som forleden dag, den 29. oktober 1982, blev bragt i forskellige danske dagblade, bl.a. Ekstra Bladet og Jyllands-Posten. Telegrammet lyder i sin helhed:

»56.486 personer er blevet arresteret, mistænkt for »terroristiske aktiviteter« i Tyrkiet, siden militæret tog magten for knap to år siden, fremgår det af en rapport, som det tyrkiske militærstyre fremlagde i går.

Af rapporten fremgår, at 203 tidligere parlamentsmedlemmer, 80 sagførere, 46 journalister, 3.067 fagforeningsfolk og 15.685 medlemmer af »ulovlige sammenslutninger« er blevet stillet for retten.

581 mennesker er blevet dræbt og 822.000 skydevåben beslaglagt, siden militæret satte demokratiet ud af kraft. 21 af 143 dødsdomme er blevet eksekveret.

Der er fremsat 540 beskyldninger om tortur, af hvilke kun 53 er blevet undersøgt. Det har ført til arrestation af 142 politifolk, af hvilke 15 foreløbig er blevet dømt og 34 frifundet.

Af de 56.486 arresterede hævdes 24.598 tilbageholdt i landets militære fængsler. Af dem har 6.512 fået dom.»

Disse rædselstal stammer vel at mærke, som det fremgik af telegrammet, fra det tyrkiske militærregime selv. At virkeligheden er endnu mere rædselsvækkende, kan ingen være i tvivl om.

Men jeg skal ikke bruge min taletid på at udmale rædslerne under det tyrkiske militærdiktatur. Jeg vil i stedet sige endnu en smule om den nye forfatning, dernæst gøre lidt ud af baggrunden for og sigtet med generalernes regime og til slut komme ind på, hvad Danmark kan gøre.

[Steen Folke]

En vigtig bestemmelse i den nye forfatning sikrer kupgeneralerne immunitet. De vil altså ikke kunne retsforfølges for deres handlinger i forbindelse med og siden militærkuppet den 12. september 1980. Det må unægtelig være rart at tænke på for general Evren og hans kollegaer.

Men forfatningens vigtigste bestemmelser er dem, der vil forhindre normal faglig og politisk aktivitet i Tyrkiet. Dels kan præsidenten når som helst indføre undtagelsestilstand og suspendere det minimum af garantier, der står på papiret i forfatningen, dels indebærer forfatningen også under normale omstændigheder en sådan indskrænkning af faglige og politiske rettigheder, at enhver seriøs demokratisk udfordring af regimet kan undertrykkes.

Selv om forfatningen i princippet tilstår ytringsfrihed, ledsages den af så mange forbehold og indskrænkninger, at der i praksis vil blive tale om uindskrænket censur. Alle har ret til at ytre sig, naturligvis, blot de ikke ytrer noget, som regimet ikke bryder sig om.

Det bliver forbudt at danne partier på et klassemæssigt grundlag. Et parti må altså ikke varetage f.eks. arbejderklassens interesser. Det er naturligvis meget hensigtsmæssigt for magthaverne.

De faglige organisationer bliver ligeledes underkastet en lang række begrænsninger, som i praksis vil fratage dem enhver slagkraft. Strejkeretten bliver beskåret, og fagforeningerne får forbud mod at beskæftige sig med politik. Også dette er selvsagt praktisk for magthaverne. Andre bestemmelser kunne fremdrages, men dette må være nok.

Det tyrkiske militærregimes forklaring på, at Tyrkiet er havnet i den nuværende situation, er velkendt. Landet var gerådet ud i kaos. Ekstremister fra højre og venstre bekrigede hinanden. Det var nødvendigt at genoprette ro og orden. Men denne forklaring er og bliver en bortforklaring. Den negligerer en række forhold.

I september 1980 var Tyrkiet ramt af omfattende strejker. 54.000 arbejdere var i strejke på kupdagen, og mere end 120.000 arbejdere stod på nippet til at genoptage deres strejker, som var blevet udskudt af Demirel-regeringen. De strejkede såmænd for at holde trit med inflationen, der galoperede af sted som følge af de krav, Den internationale

Valutafond havde foreskrevet for den tyrkiske regering.

Arbejdsgivernes modstand mod at efterkomme lønkravene havde dybereliggende årsager end de rent økonomiske. Denne modstand var ryggraden i en kampagne, der tog sigte på at knuse arbejdernes organisationer og afskaffe faglige og demokratiske rettigheder. Kapitalens løsning på de økonomiske krisetilstande i Tyrkiet var, at landet skulle latinamerikaniseres. Arbejdsgiverne gik grundigt til værks, de satte ind med en frontal offensiv. Lønningerne skulle sænkes til et absolut minimum, titusinder af arbejdere blev fyret, tusinder blev tvunget til at forlade deres job. Militante fascister blev planlagt rundt om på fabrikker, på arbejdspladser og i regeringskontorer for at bryde den folkelige modstand og for at intimidere demokratiske og progressive arbejdere. Men fascisternes stormløb gav bagslag.

I slumbyerne, i landdistrikterne og i arbejderkvarterne organiserede folk sig i modstandskomiteer, der havde til formål at afvise den fascistiske offensiv og forsvare de demokratiske rettigheder, og i juli 1980 var det tyrkiske erhvervslivs hovedvåben, den fascistiske bevægelse, overvundet af den folkelige modstandsbevægelse. Den måtte afstå fra at operere i arbejderkvartererne.

Det var i denne situation, militærkuppet kom den 12. september 1980. Det er klart, at mændene bag militærdiktaturet og mændene bag det fremtidige regime under den nye forfatning er de kredse, der sidder på den lokale finans- og industrikapital, bakket op fra forskellige internationale finanscentre. Hvilken rolle NATO spillede i forbindelse med kuppet, vil nok aldrig blive fuldt afdækket, men det er påfaldende, at alle juntaens generaler var fremtrædende placeret i NATO-hierarkiet, og det er påfaldende, at NATO ikke har gjort noget som helst for at genere militærdiktaturet, tværtimod, selv om NATO foregiver at være en samling af demokratiske lande.

Hvad kan Danmark gøre? Danmark har, som statsministeren grundigt redegjorde for det, indklaget det tyrkiske regime for Menneskerettighedskommissionen, og det synes vi som sagt var en god ting i sig selv. Men vi mener – åbenbart i modsætning til statsministeren – at man ville støtte kampen for menneskerettighederne på en betydelig stærkere

[Steen Folke]

måde ved simpelt hen at hælde Tyrkiet ud af Europarådet. Danmark kan også inden for rammerne af NATO kræve, at der øjeblikkeligt bliver sat en stopper, indirekte eller direkte, for al NATO-støtte til det tyrkiske militærdiktatur. Også her mener vi, at det logiske, hvis man tog NATOs egen formålsparagraf alvorligt, ville være at hælde Tyrkiet ud af NATO. Det er der ikke noget der tyder på at man er indstillet på. Så siger vi: ja men så må det i det mindste være sådan, at man stopper enhver form for støtte til regimet via NATO, direkte eller indirekte.

Danmark kan også arbejde for, at Tyrkiet ikke får nogen som helst form for støtte fra EF, fra OECD og fra Den internationale Valutafond. Der er en række ting, der kan gøres. Tyrkiet er afhængigt af den støtte, det får fra en række vestlige lande gennem disse mange forskellige kanaler. Tyrkiet er helt afhængig af den økonomiske, den militære og i sidste ende i virkeligheden også den politiske opbakning, som dette er udtryk for.

Med andre ord: Danmark har tillige med andre vestlige lande et medansvar for situationen i Tyrkiet, og Danmark har en række handlemuligheder, en række kanaler, der kan træffes beslutninger igennem. Der kan lægges et helt anderledes stærkt pres på regimet i Tyrkiet end det, man hidtil har gjort.

Forespørgerne mener, det er afgørende, at Danmark arbejder for, at dette pres bliver øget meget dramatisk. Den fortsat meget alvorlige menneskeretssituation i Tyrkiet fordrer det simpelt hen. Man kan ikke bare lade tiden gå og se, hvad der sker, bare vente og blive ved med det. Der er brug for handling nu. Det, det drejer sig om, er: er den fornødne politiske vilje til stede?

Lasse Budtz (S):

Jeg vil gerne takke statsministeren for den tale, han holdt som udenrigsminister, idet jeg dog må sige, at det måske nok mere var et juridisk responsum end en egentligt politisk tale. Men det kan man jo selv bestemme.

Så vil jeg sige, at desværre koncentrerede statsministeren sig næsten kun om den ene side af det tyrkiske problem. Sagen har jo to sider, for udviklingen i Tyrkiet kan karakteriseres ved to spørgsmål. Det ene lyder således: vil Tyrkiet blive dømt ved Europarådets menneskerettighedskommission for overtræ-

delse af menneskerettighederne? Det andet lyder således: vil den grundlov, som tyrkerne på søndag går til folkeafstemning om, blive karakteriseret som udemokratisk?

Det er tilladt ifølge Menneskerettighedskommissionen for en kortere tid at suspendere de demokratiske rettigheder, menneskerettigheder, hvis et land befinder sig i en alvorlig krise. Hvad man ellers mener om de diktatoriske tyrkiske generaler, så befandt Tyrkiet sig rent faktisk i en yderst alvorlig krise, da militærkuppet fandt sted den 12. september 1980, men 5 lande med Danmark i spidsen, kan jeg trygt sige – Danmark, Norge, Sverige, Holland og Frankrig – fandt, at Tyrkiets junta for længe og for groft tilsidesatte menneskerettighederne. Den 1. juli i år rejste man derfor sag mod Tyrkiet ved Menneskerettighedskommissionen i Strasbourg. Tyrkiet skulle svare, inden der var gået 3 måneder, men bad i sidste øjeblik om udsættelse, og det fik man, helt til 1. februar næste år. Først når Tyrkiets svar er behandlet, får vi at vide, om kommissionen mener, at Tyrkiet er skyldig i overtrædelse af menneskerettighedskonventionen eller ej.

De diktaturmetoder, der er anvendt af generalerne i over 2 år, den knægtelse af de demokratiske rettigheder, som generalerne ikke på nogen måde har forsøgt at skjule, men oven i købet er særdeles stolte af, den enorme mængde af fængslinger og tortursager, der er kommet til offentlighedens kendskab, og den politiske svinebinding af den tyrkiske befolkning, der er sket, lader ingen tvivl tilbage om, hvad der er generalernes praktiske politik. Selv om terrorismens omfang før kuppet var rystende stort, og selv om landet befandt sig i en politisk og økonomisk kaotisk situation, må man konstatere, at man ikke kan genetablere et retfærdigt demokrati med diktatoriske metoder.

Men længe inden vi kender resultatet af kommissionens overvejelser, som statsministeren næsten helt koncentrerede sig om, vil vi kende enkelthederne i den grundlov, som generalerne utvivlsomt vil få vedtaget på søndag, fordi et flertal af tyrkerne næppe tør gøre andet end stemme ja; de er allerede udsat for den ene og den anden form for trusler i forskellige dele af landet.

Vi kender endnu ikke alle detaljer, det erkender jeg, men vi har i Europarådet set det udkast, der blev sendt til behandling ved

[Lasse Budtz]

tredje og sidste instans, inden der skal stemmes, og socialdemokratiet har fra gode kilder i Tyrkiet, hvis baggrund man nok kan tænke sig til, fået en række oplysninger om de rettelser, som blev gennemført ved den tredje og sidste instans.

På det grundlag kan man faktisk ganske trygt konstatere, at Tyrkiet får en grundlov, som ikke har noget at gøre med den form for demokrati, som vi ønsker os, og man får heller ikke en grundlov, der lever op til Europarådets standard, forudsat naturligvis at de sidste oplysninger, vi har modtaget fra Tyrkiet, er korrekte.

Men først skal det nok pointeres, at grundlovsudkastet i starten blev udfærdiget af en grundlovgivende komité, som var udpeget af generalerne. Derefter blev udkastet behandlet af en såkaldt grundlovgivende forsamling, og igen var alle medlemmer omhyggeligt udpeget af generalerne, forstået på den måde, at ingen, der kunne mistænkes for at være imod generalernes metoder eller ideer eller måde at tænke på, kunne passere. Endelig har udkastet været til behandling i det såkaldte – såkaldte – nationale sikkerhedsråd. Dette er om muligt endnu mindre demokratisk, for det består simpelt hen udelukkende af de generaler og den enlige admiral, der tog magten for godt 2 år siden.

Den nye grundlov har nogle midlertidige paragraffer, nogle engangsbestemmelser, der måske bedre end noget som helst andet demonstrerer, hvor udemokratisk hele processen er. Hvis forslaget vedtages, hvad det altså utvivlsomt bliver, vil det selvudpegede såkaldte statsoverhoved, general Kenan Evren, automatisk blive valgt til præsident for de første 7 år. De 4 andre medlemmer af juntaen vil lige så automatisk blive valgt til præsidentens personlige rådgivende komité. Men ikke nok med det. Dertil kommer, at alle juntamedlemmerne, medlemmerne af den såkaldte grundlovgivende forsamling, af råd og udvalg samt generalernes ministre får immunitet, således at der ikke kan rejses nogen sag mod dem for, hvad de har gjort siden kuppet. Hvis det ikke var så tragisk, måtte man faktisk le ad denne utrolige politiske klodsethed. Realiteten er, at man i virkeligheden fører militærstyret videre gennem nye institutioner, og dette turde nok ikke have noget som helst med demokrati at gøre.

Præsidenten vil ifølge grundloven få en magt, der ikke kan sidestilles med noget andet statsoverhoveds i de europæiske demokratier. Præsidenten vil have kontrol med udpegningen af en statslig rådgivende komité, og denne komité vil igen kontrollere parlamentet. Nye partier vil kun kunne etableres efter den nye grundlov, men arbejderklassen eller lønmodtagerne, for at tage et bredere begreb, eller f.eks. landbrugerne kan ikke få deres eget parti, fordi intet parti må repræsentere en enkelt befolkningsgruppes interesser. Fagforeningerne kan ikke blive frie fagforbund, fordi de ikke – tro det eller ej – må beskæftige sig med politik. Grundloven vil omfatte så mange restriktioner for medierne, at en egentlig censurinstitution vil blive nødvendig, hvis restriktionerne skal kontrolleres. Det vil f.eks. blive umuligt at skrive, hvad den enkelte har lyst til politisk. Det vil blive imod loven at meddele offentligheden, at general Evren efter skribentens mening ikke har respekt for den vestlige form for demokrati. Det har han i øvrigt, for at der ikke skal være nogen som helst tvivl om det, selv udtalt offentligt. Det gør det hele lidt lettere.

Det er ikke for meget sagt, at hver gang noget tillades efter grundlovsudkastet, indføres der samtidig nogle restriktioner. Præsidenten kan f.eks. begrænse bevægelsesfriheden, og da kulturelle udvekslinger også er underlagt restriktioner, er det forslag, der nu præsenteres, i modstrid med Helsingforslutakten, som Tyrkiet også har underskrevet.

Der opsættes også restriktioner for oprettelse af foreninger.

De tidligere ansvarlige politikere vil ikke kunne deltage i det politiske liv, når loven er vedtaget, og socialdemokratiet i Tyrkiet kan ikke reetableres, hvis man holder sig fuldstændig til lovens ord. Faktisk vil tusindvis af mennesker blive forhindret i at deltage i det politiske liv, hvis grundlovsudkastet bliver en realitet og det overholdes.

Folk, der var medlemmer af parlamentet i 1980, kan ikke være med til at oprette nye partier, og der er utallige andre begrænsninger af det demokratiske politiske liv. Oprettelsen af et meget stærkt militært råd med stor indflydelse er ét eksempel, lovgivning ved den midlertidige grundlovgivende forsamling, indtil der måske holdes parlamentsvalg i slutningen af 1983 eller i begyn-

[Lasse Budtz]

delsen af 1984 et andet, og meget, meget mere.

Efter det, vi ved i dag, vil Tyrkiet ikke få nogen grundlov, som de europæiske demokratier vil kunne lade passere – hvis de tænker sig om, vel at mærke – eller som lever op til Europarådets standard. Det sidste vil være afgørende efter min mening.

Til januar vil der foreligge tre udtalelser fra tre fremtrædende europæiske jurister, bl.a. en dansker, der vil fortælle Europarådets rådgivende parlamentariske forsamling, hvad de mener, og jeg er ganske sikker på, at deres holdning kan blive meget afgørende for, hvilken holdning den parlamentariske forsamling vil indtage ved den ordinære session i januar. Jeg tvivler ærligt talt meget på, at forsamlingen vil vente med at komme med en indstilling til Ministerrådet, indtil Menneskerettighedskommissionen har afgivet sin indstilling i løbet af næste år, men det kan naturligvis blive tilfældet, det vil jeg ikke benægte. Man kan måske bedre øve indflydelse – som statsministeren så stærkt har fremhævet uden at tænke på, hvad der er sket i den senere tid – på udviklingen i Tyrkiet, hvis landet forbliver i Europarådet, men jeg må indrømme, at jeg er begyndt at tvivle meget stærkt på dette, for erfaringen har jo vist noget andet.

Hvis respekten skal bevares for den organisation, som vitterlig er blevet dannet til beskyttelse af demokratiet og menneskerettighederne i Europa, kan det blive nødvendigt at skride ind i januar, hvis det viser sig, at det er uden for al tvivl, at der er et flertal, som mener, at grundloven ikke er demokratisk. Jeg er ked af at sige det, men intet tyder i dag på, at den bliver demokratisk. Det er synd for det tyrkiske folk, for det fortjener en langt bedre skæbne.

Som en konsekvens af det, jeg har sagt her, skal jeg på socialdemokratiets vegne fremsætte følgende:

Forslag om motiveret dagsorden.

»Folketinget udtaler, at det tyrkiske grundlovsudkast efter alt foreliggende ikke er i overensstemmelse med demokratiets grundregler, som beskrevet af Europarådet, og opfordrer derfor regeringen til at rejse spørgsmålet om Tyrkiets medlemskab af Europarådet i ministerkomiteen.

Folketinget går derefter over til næste punkt på dagsordenen.«

Første næstformand (Knud Østergaard):

Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Dette forslag indgår i forhandlingen.

Ole Bernt Henriksen (KF):

Jeg skal også først takke for regeringens udførlige redegørelse for situationen omkring Tyrkiet. Hvis der var tvivl om den nye regerings holdning til de brud på menneskerettighederne, som sker i Tyrkiet, kan denne forespørgselsdebat og regeringens redegørelse have gjort udmærket nytte, men jeg tror på den anden side ikke, der har været en sådan tvivl.

Jeg skal dernæst med tilfredshed notere den fuldstændige sammenhæng, der er mellem den nuværende og den foregående regerings holdning til det problem, som Tyrkiet desværre er for de europæiske demokratier – eller måske snarere for demokratiet i Europa. Man kan i almindelighed glæde sig over, at Danmark ikke udenrigspolitisk skifter holdning, fordi vi skifter regering. Det har vi heldigvis ikke gjort i en meget lang årrække, og det konservative folkeparti vil ønske, at det må blive ved med at være på denne måde. Men i denne sag gælder jo i særdeleshed, at den politik, som vi har lagt sammen med socialdemokratiet, således at det somme tider har været svært at se, hvem der var først, og hvem der kom bagefter, og som vi ligeledes sammen har skabt støtte til i omverdenen, ville kunne blive mindre troværdig eller ligefrem lide skade, hvis vi blot i nuancer ændrede holdning og fremgangsmåde. Det er ikke sket. Jeg tror heller ikke, at det vil ske, og det gavner alt sammen sagen.

Det skal siges så klart, som det kan, til den tyrkiske regering, at dens adfærd er uacceptabel. Tyrkiet hører til den kreds af nationer, som vores egen kultur har dybe rødder i. Tyrkiets regering uddeler i øjeblikket til medlemmer af dette ting pjecer, som ligefrem understreger dette, og både under Kemal Atatürk og senere har Tyrkiet selv valgt en politisk form, der gav såvel landets egne borgere som os forventninger om, at de demokratiske regler ville blive respekteret.

[Ole Bernt Henriksen]

Derfor er det nedslående og et brud på alle forudsætninger, at politiske partier og fagforeninger retsforfølges, at den politiske og anden ytringsfrihed i Tyrkiet er lagt i lænker, og at f.eks. debatten om forfatningsudkastet, som jeg ikke skal kommentere, fordi vi under de rådende forhold ikke ved, hvordan forfatningen vil blive brudt, dårligt kan blive en egentlig forfatningsdebat. Hvad tyrkerne stilles over for er jo nemlig valget mellem militærdiktaturet og et spinkelt, uklart håb om frihed senere. Jeg er ganske enig med hr. Lasse Budtz i, at de nok vil vælge håbet, men det er lidt at tilbyde et lands valgeregere. Det er efter vor opfattelse alt for lidt.

Mere skuffende er dog nok den tyrkiske regerings holdning. Den tyrkiske regering synes at tro, at den kan løse landets problemer, som i mange henseender er overvældende, uden at vise tyrkerne tillid og uden at bruge det instrument, som demokratiet også er, til håndhævelse af lov og orden. Den synes at overse den gode vilje over for Tyrkiet fra de andre europæiske lande, som landet har brug for, men som forudsætter – hvis denne tillid skal komme til udtryk i handling – at vi kan stole på den tyrkiske regerings gode vilje, og den tyrkiske regering synes at antage, at dens vellykkede kamp mod terrorismen giver den ret til stadig at videreføre, hvad man kunne fristes til at kalde en underkuelsespolitik, hvor vi afgjort ville drage den modsatte slutning, at netop nu, da terroren ebber ud, gælder det om at skabe et nyt og humant Tyrkiet, som så kunne indtage sin naturlige plads i den europæiske familie, hvor Tyrkiet selvsagt skal være velkommen.

Jeg synes navnlig, at på baggrund af de gode resultater i kampen mod den forfærdende terrorisme, der nåede op på at koste 4.000 menneskeliv om året, var det rimeligt, at den tyrkiske regering nu takkede det tyrkiske folk, som har deltaget i denne kamp mod terrorismen på regimets side, ved at give det dets naturlige frihed og rettigheder tilbage.

Før Nordslesvig vendte tilbage til Danmark – og det er i og for sig en bemærkning i anledning af de afsluttende bemærkninger i hr. Lasse Budtz' indlæg – havde de danske i landsdelen den skik at sætte lys i vinduet for at tilkendegive, tror jeg, at de midlertidigt frafaldne kunne vende tilbage. De var ikke udstødt og skulle ikke udstødes, fordi de var tyskere. På samme måde tror jeg at vi skal

sætte lys i vinduet for den tyrkiske regering og ikke udstøde Tyrkiet og tyrkerne af den europæiske familie, hvor de hører til, men i Europarådet og andre steder – for vi har jo muligheder også uden for Europarådet – lægge pres, og energisk pres, på den tyrkiske regering for at tvinge den til at forstå, at vi på den ene side – og det vil jeg meget gerne understrege – er villige til at støtte Tyrkiet, når Tyrkiet overbevisende er slået ind på den rette vej, men på den anden side, hvis den tyrkiske regering ikke vil slå ind på denne vej, stedse vil øge presset på Tyrkiet.

Dette er da også, forstår jeg på statsministeren, regeringens politik over for Tyrkiet, som den er kommet til udtryk over en årrække, men ingen af de to elementer kan undværes. Når man blander sig i næstens forhold, påtager man sig også et ansvar for denne næste. Jeg tror, at Tyrkiet og det tyrkiske folk er tjent med den vejledning, som den danske statsminister i dag på regeringens vegne har givet, ikke en anmassende, men en fast vejledning om, hvordan Danmark ser på Tyrkiet.

Bjørn Elmquist (V):

Jeg vil gerne takke statsministeren, den fungerende udenrigsminister, for redegørelsen.

Som et af de folketingsmedlemmer, der på et relativt tidligt tidspunkt har været aktiv i spørgsmålet om Tyrkiet, dels herhjemme, dels, og især vil jeg nok sige, i Europarådet, vil jeg gerne sige tak for, at man på denne måde fastholder den linje, som det er mit indtryk at et meget bredt flertal både i folketinget og i den danske Europarådsdelegation har fulgt i denne slet ikke så enkle såg endda.

Jeg er blevet stillet over for det spørgsmål af gode danskere, gode venstrefolk og andre: hvorfor interesserer I jer egentlig for Tyrkiet overhovedet? Hvorfor kan de ikke få lov til at køre den linje, de vil? Har vi ikke problemer nok herhjemme i Danmark? Behøver du virkelig at tage til Ankara for at finde nogle problemer at rive i?

Det samme spørgsmål blev jeg næsten stillet over for, da vi i januar 1982 aflagde officielt besøg med en Europarådsdelegation med repræsentanter for flere lande, og vi var nogle stykker, der var oppe at snakke med

[Bjørn Elmquist]

statschefen, general Evren, selv. Han modtog os, i starten vil jeg sige, venligt, men fra oven og nedefter, og sagde: I er naturligvis velkomne til at være gæster i mit land, men pas nu på, at I ikke blander jer for meget i vores interne affærer, for dette er Tyrkiets egne problemer. Vi måtte jo så prøve at retfærdiggøre hver på sin vis, hvorfor vi nu mente, vi var der, hvorfor vi mente, vi havde en motivering, en årsag, til at gå ind i sagerne, og jeg tillod mig i beskedenhed at gøre generalen opmærksom på, at vi havde så at sige kontraktretlige forpligtelser over for hinanden. Både Tyrkiet og Danmark og de andre lande, England, Tyskland og Frankrig, der var repræsenteret ved det nævnte møde, har jo indgået en fælles aftale ved Europarådskonventionerne, og ifølge den har vi en pligt og en ret, om man vil, til at påse, at ikke bare vi selv, men også andre lande overholder disse forpligtelser.

Og jeg kom med et lille eksempel over for general Evren. Når vi har haft sager – det har vi jo haft fra tid til anden – hvor danske statsborgere har indklaget danske myndigheder, den danske højesteret, det danske folketing, for at have krænket vedkommendes menneskerettigheder, f.eks. da vi havde sagen om den obligatoriske sexundervisning i skolerne herhjemme, har de været indbragt for Den europæiske Menneskerettighedskommission, og hvem har da været med til at kulegrave sagerne dér? Ja, det har bl.a. en tyrkisk juridisk professor, der sad som repræsentant for sit land. På samme måde synes jeg vi havde så at sige en kontraktretlig forpligtelse til nu at interessere os for Tyrkiets anliggender.

Dertil kommer så det moralske og det politiske, om man vil, for man skal ikke være blind for det faktum, at hvad der nu har været gældende i Tyrkiet i to år kan true i andre lande i Middelhavsområdet. Det har jeg i hvert fald hørt fra kolleger i andre sydeuropæiske lande. Der har været spaniolere, der har sagt: ja men hvis vi accepterer et tyrkisk militærregime i to år eller tre år, eller hvor længe det kan være, uden overhovedet at protestere mod det, finder vort militær, de kræfter, som måtte eksistere f. eks. i Spanien, et alibi, en motivering, for at sige: ja men så kan vi gøre det samme i vores land. Så af disse grunde, som jeg ikke skal uddybe nærmere, mener jeg, at vi har en moralsk, en

politisk og en juridisk forpligtelse til at interessere os for, hvad der foregår i Tyrkiet.

Jeg vil også godt ved denne lejlighed notere med tilfredshed, at den tidligere danske regering i juli eller juni måned 1982 omsider tog sig sammen til at følge de opfordringer, som den fik af en enig dansk Europarådsdelegation dækkende alle partier her i folketingssalen, til at indklage Tyrkiet for Den europæiske Menneskerettighedskommission. Det var en opfordring, som regeringen dengang lagde vægt på blev bakket op af et flertal, ikke blot i det danske folketing, men i den parlamentariske forsamling i Europarådet.

Det lykkedes os, ikke mindst ved hr. Lasse Budtz' og min og andres indsats, at få Europarådets parlamentariske forsamling til at opfordre regeringer i medlemslandene til at indlede en sådan klagesag. Det er naturligvis ikke den endelige dom, der dermed er fældet, fordi der er tale om en sag, og der er tale om, at Tyrkiet skal møde op og forsvare sig selv. Vi har da også ved flere lejligheder haft mulighed for at sige til repræsentanter for det tyrkiske regime og andre tyrkere: kom nu op til Strasbourg og forsvare jer. Hvis I mener, vore anklager er uretfærdige, så kom og fortæl os det og bevis over for os, at det er forkert, når vi siger, at der foregår tortur og andre klare overgreb, bl. a. i de tyrkiske fængsler. Derfor var det da godt, at tyrkerne endte med ikke bare at ignorere klagen i enhver henseende, men i første omgang at søge om en udsættelse, og denne udsættelse skal vel nok ses på baggrund af, at der nu på søndag er folkeafstemning om grundloven.

For mig har motivet fra starten for at prøve at få denne klagesag indledt været, at vi skulle have intensiveret debatten med tyrkerne, for jeg må da indrømme, at man kan fristes til at tage Europarådets konventions tekst frem og påvise sort på hvidt, at Tyrkiet overtræder disse bestemmelser og derfor må ekskluderes, må smides ud. Intet var vel egentlig lettere i denne verden end at få gjort det, men hvem ville vi glæde med det? Vi kunne jo godt gå rundt og vaske vore hænder bagefter, men jeg mener nok, at vi skylder den tyrkiske befolkning et vist hensyn. Jeg mødte under besøget dernede i januar mange almindelige tyrker, som intet havde med regimet at gøre, og som var voldsomt imod det. Men de var enige i deres bøn om,

[Bjørn Elmquist]

at vi ikke bare af hensyn til vor egen retfærdighedssans og samvittighed skubbede dem ud, men prøvede på – som nogle af dem sagde – i et stadig fastere favntag at få de tyrkiske generaler til at forstå, hvad det her var for noget – et favntag kan jo blive så fast, at det bliver et pres – af hensyn til den tyrkiske befolkning, der er i klemme.

Jeg vil godt sige om det dagsordensforslag, som er fremsat af socialdemokratiet, at meget tyder på, at det tyrkiske grundlovsudkast har en lang række mangler og svagheder. Det er rigtigt, at vi har 3 eksperter til at vurdere det i øjeblikket i det juridiske udvalg i Europarådet, deriblandt en dansk professor, og de har ikke lagt fingrene imellem. Men må jeg så føje til, at endnu har vi ikke fået en vurdering af det sidste udkast, det, som skal til folkeafstemning på søndag, og jeg må være helt enig i det, som er udtrykt fra statsministerens side: lad nu det tyrkiske folk tale på søndag. Der kommer en tid efter denne. Hr. Lasse Budtz var jo selv inde på, at vi i Europarådets parlamentariske forsamling på januarsessionen skal tage stilling til, hvad der er kommet ud af folkeafstemningen. Og jeg er også sikker på, at vi i denne sal vil finde lejlighed til at drøfte det igen.

På baggrund af det, jeg her har sagt, vil jeg synes, det var forkert, om vi nu vedtog den dagsorden, hr. Lasse Budtz har fremsat på socialdemokratiets vegne. Jeg vil derfor godt på regeringspartiernes vegne fremsætte følgende:

Forslag om motiveret dagsorden.

»Folketinget noterer sig, at regeringen følger samme politik med hensyn til menneskerettighederne og demokratiets vilkår i Tyrkiet, som den tidligere regering har anlagt ved i begyndelsen af juli at indbringe en klagesag imod det tyrkiske regime for Den europæiske Menneskerettighedskommission i Strasbourg.

Folketinget går herefter over til næste punkt på dagsordenen.«

Første næstformand (Knud Østergaard):

Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Også dette dagsordensforslag indgår i forhandlingerne.

Gert Petersen (SF):

Udfaldet af den folkeafstemning, der skal finde sted den 7. november 1982 i Tyrkiet,

kender vi på forhånd, ligesom vi på forhånd kendte udfaldet af de folkeafstemninger, som de græske oberster arrangerede i deres storhedstid.

Selv om der er mange andre ligheder mellem de tyrkiske generaler og de græske oberster, er der dog én påfaldende forskel, nemlig at det var NATO som redskab for USA, der holdt den græske oberstjunta ved magten. Det har vi nu også premierminister Papan-dreous ord for. Men USA gjorde det dog forholdsvis diskret. I tilfældet Tyrkiet må man vel snarere sige, at den amerikanske regering ligesom overspiller temaet. I hvert fald var USAs forsvarsminister Weinberger i december 1981 på besøg i Tyrkiet, og på en pressekonference udtalte han USAs påskønnelse af de trufne foranstaltninger til genindførelse af et demokratisk system, som han sagde. Han sammenlignede oven i købet general Evrens opgave med de amerikanske grundlovsfædres opgave for 200 år siden. For dem, der ikke skulle vide det, skal jeg oplyse, at general Evren er Tyrkiets militærdiktator.

Jeg skal så gå lidt ind på, hvordan general Evren bevæger sig i fodsporet af Jefferson og Paine og Franklin og Washington og de andre grundlovsfædre, da USA blev grundlagt. Andre har jo talt om indholdet af den nye forfatning som sådan, og derfor skal jeg holde mig til de 16 paragraffer med overgangsbestemmelser, som blev offentliggjort den 19. oktober i år. De er måske resultatet af det kraftige favntag, hr. Bjørn Elmquist mente det var så nyttigt at udøve. Her har vi så resultatet:

Når forfatningen er vedtaget den 7. november 1982, er general Evren automatisk valgt til statspræsident i de næste 7 år, og de 4 nuværende medlemmer af det nationale sikkerhedsråd, det vil sige juntaen, vil herefter udgøre præsidentens råd i de næste 6 år. Og så hører det jo med i billedet, som det er blevet sagt, at præsidenten, det vil sige general Evren, i øvrigt vil have forfatningsmæssig ret til at gribe ind, når som helst han anser sin egen forfatning for truet.

Ifølge overgangsbestemmelserne skal 99 navngivne topfolk i de gamle partier, deriblandt 33 fra socialdemokratiet, holde sig helt uden for politik i de næste 10 år. Alle, som var medlemmer af parlamentet den 1. januar 1980, må i de næste 5 år ikke være

[Gert Petersen]

medlem af nogen partiledelse eller grundlægge noget nyt parti. Det skal her indskydes, at alle gamle partier er blevet forbudt, og kun nygrundlagte partier, som kan godkendes efter de forfatningsbestemmelser, der er omtalt, og godkendes af præsidenten og hans råd, vil kunne fungere. Et ganske betydeligt antal befolkningsgrupper må slet ikke være medlemmer af de politiske partier, og her hæfter jeg mig især ved, at skolelærere og studenter har generelt forbud mod at være medlemmer af de politiske partier.

På den baggrund kan det vel næppe overraske, at den afsluttende forfatningsdiskussion har fået et præg, som måske ikke er fremmed for Caspar Weinberger, men i hvert fald – det er med garanti – er det for de amerikanske grundlovsfædre. Lad mig citere fra den legale tyrkiske avis Tercüman den 22. oktober 1982:

»I går offentliggjordes dekret nr. 71 vedrørende det nationale sikkerhedsråds fremlæggelse af forfatningen. Ifølge dekretet har man overladt statspræsident Kenan Evren at forelægge forfatningen for den tyrkiske nation i dagene mellem den 24. oktober og den 5. november. Med dekret nr. 71 forbydes enhver kritik af statspræsidentens ytringer i fjernsynet, radioen eller under hans rejser.«

Så langt er vi altså nået efter det militærkup den 12. september 1980, som mange i Vesten hilste med forståelse og overbærenhed. Der var vel nok 2 grunde til, at de forholdt sig langt mere tøvende og overbærende, end vi er vant til, når vi oplever militærkup i andre lande, f. eks. i Polen, hvor der var total enighed om meget skarpt at fordømme kuppet.

Den ene grund var, at Tyrkiet til en vis grad var blevet en slagmark for borgerkrigsagtige korps, og det var også de militære kupmagers undskyldning. Men for det første skyldtes Tyrkiets elendighed før kuppet den tyrkiske økonomis elendighed, den tyrkiske sociale elendighed, som igen for en stor del skyldtes den måde, den internationale valutafond og andre internationale finansagenturer behandlede Tyrkiet på. For det andet måtte og må den brutale undertrykkelse af de kurdiske og armenske befolkningsmindretal uundgåeligt fremkalde modstand, og over for en så brutal undertrykkelse, hvad enten den blev udøvet før kuppet eller efter kuppet, er væbnet modstand den eneste ud-

vej. Og for det tredje betød kuppet blot, at privat terror blev afløst af offentlig, af statslig terror. I de første 2 måneder efter kuppet blev ifølge officielle oplysninger 142 mennesker skudt ned under såkaldte razziaer. Det virkelige tal menes at være betydeligt større.

Den anden grund til tolerancen var Tyrkiets placering i NATOs militære system. Atlantpagten har nogle meget smukke ord om beskyttelse af demokrati – det står i pagttraktaten, det er faktisk derfor, Atlantpagten siges at være dannet – men de betyder ingenting, når det virkelig gælder; det er helt trivielt at fastslå det. Det så vi i Portugal og i Grækenland, og det ser vi nu i Tyrkiet, som jo også råder over den næststærke hær i NATO, på 700.000 mand. Den tyrkiske elendighed betød selvsagt, at risikoen for en social revolution var voksende. En sådan revolution ville uundgåeligt også blive rettet mod de stormagter, der finansierede det daværende tyrkiske regime, ligesom de finansierer det nuværende, deriblandt USA, altså imod den amerikanske dominans, og den kunne føre til fjernelse af de talrige amerikanske militærbarer i Tyrkiet. Derfor reagerede USA ved direkte at hilse kuppet velkommen. Den varme amerikanske støtte til diktaturer er stadig en kendsgerning. For kun et par uger siden af lagde selvste den øverste chef for CIA, den amerikanske efterretningstjeneste, et 3 dages officielt besøg i Tyrkiet for at lægge råd op med de tyrkiske efterretnings- og sikkerhedsorganer.

Jeg vil stærkt understrege og udtrykke min tilfredshed med, at Danmarks officielle linje ligger langt fra den amerikanske i denne sammenhæng. Jeg er glad for, at den tyrkiske junta ved flere lejligheder har følt sig foranlediget til at protestere mod Danmarks fordømmelse af regimet, og jeg er også tilfreds med, at den nuværende regering fortsætter denne politik. Men jeg beklager alligevel, at det tyrkiske terrorregime, så vidt jeg da ved, endnu ikke for alvor har fået sin sag for i NATO. Det skete dog til sidst med Salazar-diktaturet i Portugal. Der er ingen tvivl om, at det tyrkiske diktatur er endnu mere brutalt, ja, at det er det mest brutale diktatur i noget europæisk land i dag.

Ifølge regimets egne oplysninger er der i løbet af 2 år, indtil den 22. oktober 1982, afsagt 150 dødsdomme, hvoraf 21 er bragt til udførelse – sådan omtrent én henrettet om

[Gert Petersen]

måneden. Ydermere verserer der sager ved krigsretsdømstolene, hvor anklagemyndigheden har krævet dødsdomme over 4.822 personer, og i fængsler og lejre findes der ifølge styrets egne oplysninger omkring 27.000 fanger; modstanderne anslår det rigtige tal til at være langt højere. Den virkelige tyrkiske fagbevægelse er, som det er stærkt påpeget af LO herhjemme, ikke alene gjort ulovlig, dens ledelse er også stillet for krigsretten, og mange af lederne kræves idømt dødsstraf. Arrestationer af journalister, sagførere og andre intellektuelle hører til dagens orden, ligesom lukning af aviser gør det. Der er afsagt langvarige fængselsdomme på grund af handlinger og især ytringer, som ikke var ulovlige, da de blev begået, og en række undersøgelser har over al tvivl bevist, at det tyrkiske sikkerhedspoliti gør brug af tortur.

Der er ikke den menneskerettighed, der ikke bliver krænket og krænket groft og i massemålestok. Og nu skal denne tilstand gøres varig gennem den nye forfatning. Det er det, der sker.

Hvis vi derfor tager vores egne ord om demokrati og menneskerettigheder alvorligt, må vi på det skarpeste fordømme det tyrkiske militærregime og dets narreforfatning, og vi må i handling bistå de demokratiske kræfter i Tyrkiet med overalt at vende verdens opmærksomhed mod undertrykkelsen. Vi bør gøre det i NATO, vi bør gøre det i Europarådet, vi bør gøre det i FN, overalt, hvor vi færdes.

Jeg havde helst set, at folketinget havde udtalt sig på en så bred måde, som jeg her til sidst gav udtryk for, med hensyn til danske protester, men da jeg tror, det betyder overordentlig meget, at Danmark også i handling her og nu støtter de demokratiske kræfter i Tyrkiet, vil jeg støtte den socialdemokratiske dagsorden – den har mulighed for at blive vedtaget, hvad en mere vidtgående dagsorden jo ikke ville have – som i hvert fald vil bidrage til at styrke og opmuntre den demokratiske opposition i Tyrkiet og vise den tyrkiske befolkning, at vi er på deres side.

Halvgaard (FP):

I Tyrkiet har der været tradition for, at militæret til enhver tid har følt sig forpligtet til at sikre republikken. Derfor er det efter min opfattelse forkert at sidestille militærets

magtovertagelse i Tyrkiet med militærets magtovertagelse i andre lande. Man har således tidligere i Tyrkiet oplevet militærkup, både i 1960 og i 1971, og i begge tilfælde overdrog militæret magten til et civilt styre inden for en periode af mindre end 2 år.

Da militæret igen overtog magten den 12. september 1980, stod Tyrkiet over for tre alvorlige problemer: terrorismen krævede mere end 20 ofre om dagen, økonomien var i en yderst faretruende situation, og parlamentet og dets institutioner var lammede. Det var i vid udstrækning en kendsgerning, at Tyrkiet var på kanten af en borgerkrig. Der herskede nærmest anarkistiske tilstande, og landet var splittet på grund af en serie racepolitiske og sekteriske konflikter, som parlamentet stod magtesløst over for. Militærstyret og det nationale sikkerhedsråd har gennem vidtrækkende forholdsregler bragt terrorismen og anarkiet under kontrol, hvilket jo også bekræftes af den tidligere ministerpræsident Echevit. Efter de oplysninger, der er fremkommet, har man bl.a. konfiskeret våbenlagre nok til at udruste en hel hær, og det er – det skal man bemærke – en aktion foretaget både imod højre- og imod venstreorienterede grupper.

Fra officiel tyrkisk side betragter man stadig terrorismen som en trussel. Mange er fængslet, mange gået under jorden, og en del, især hovedmændene, flygtet til udlandet, hvorfra de stadig gennemfører deres antityrkiske aktiviteter. Det farlige i situationen vedbliver således at eksistere. Den økonomiske krise er langtfra overstået, og dog har den økonomiske politik, som er ført siden 1980, vist gode resultater, ligesom inflationsbekæmpelsen har vist gode resultater, hvorimod arbejdsløsheden stadig er et centralt problem.

Situationen i Tyrkiet efter militærets intervention den 12. september 1980 har givet anledning til voldsomme reaktioner, vel mest i den vestlige verden, og ikke mindst Danmark har reageret, og det er ikke usædvanligt. I stedet for virkelig at koncentrere os om at løse vore egne problemer har vi en tilbøjelighed til i demokratiets navn altid at komme med færdige løsningsmodeller i forbindelse med andre landes problemer og krisesituationer. Vi danskere glemmer oftest, at forholdene i Asien, Afrika og Mellemøsten er helt afgørende forskellige fra danske forhold

[Halvgaard]

med hensyn til religion, opdragelse, skikke og traditioner.

Jeg bemærkede, at hr. Steen Folke i sit indlæg gav opskriften på, hvad Danmark burde gøre. Han foreslog, at Tyrkiet skulle smides ud af Europarådet, ingen NATO-støtte, ingen EF-støtte, ingen OECD-støtte. Jeg tror ikke, at forholdsregler og pressioner af den art kan bringe ro i Tyrkiet. Tværtimod tror jeg, at restriktioner af den art kun vil bringe yderligere ved til det bål, der stadig flammer, og vil gøre det endnu sværere at neutralisere de modsætninger, der giver anledning til blodsudgydelser.

Jeg må også tage stærkt afstand fra den udtalelse, hr. Lasse Budtz fremkom med, at man nok ikke kan forvente, at Tyrkiet får en grundlov, som vi kunne ønske os. Jeg synes, det er forkert og også naivt at komme med pegefingern og tro, at problemer i andre lande altid skal løses ud fra danske forudsætninger, især når vi har svært ved her i Danmark at løse vore egne problemer. Det er derfor mit partis vurdering og politik, at det tjener alle parter bedst, såfremt Tyrkiet i ro og uden indblanding, pression og bifaldstilkendegivelser udefra, hverken over for den ene eller den anden af parterne, selv får tid til og mulighed for at løse sine interne problemer.

Erhard Jakobsen (CD):

Jeg kan straks sige, at centrum-demokraterne er meget tilfredse med den måde, hvorpå udenrigsministeren og altså her i dag statsministeren har fremlagt regeringens synspunkter i denne sag. Det er vigtigt at få fastslået, at det folketing, der sidder, er det folketing, der har siddet hele tiden, og derfor må den udenrigspolitik, folketinget tidligere har fastlagt, også gælde under denne regering. Men naturligvis kan nogle partier her komme i vanskeligheder, når et tidligere regeringsparti synes at skifte standpunkt på væsentlige områder. Vi skal prøve, om ikke et flertal i dag kan bringe folketinget ud af den kalamitet.

De folk, der har rejst denne sag, har jo gjort det med et ganske tydeligt sigte, derom kan der ikke være tvivl. Det drejer sig ikke om nogle menneskeskæbner i Tyrkiet, aldeles ikke. Det drejer sig i første række om at komme til at genere USA endnu en gang, det

fremgik ganske klart. En stor del af taletiden blev brugt til at genere, til at angribe USA. Det drejer sig i øvrigt om at luften nogle almindeligt kendte synspunkter om imperialister og kapitalister osv. – udelukkende set ud fra en ganske bestemt synsvinkel.

Det, det derimod ikke drejer sig om, er at prøve at forstå Tyrkiet, forstå de særlige problemer, der gælder dér, og sige: hvis Danmark overhovedet kan gøre noget, hvilket er meget tvivlsomt, hvordan kan vi så hjælpe, og hvordan kan vi undgå at gøre fortræd? Det er et udgangspunkt, som er naturligt for danskere. Ingen skal afstå fra at tilkendegive sin harme over misbrug osv., men det skal stadig væk ske under hensyn til en situation, der er så forskellig fra forholdene i Danmark og den verden, der omgiver os, som noget næsten kan være.

Socialdemokratiets dagsordensforslag her i dag om at sætte fart i bestræbelserne for på dansk initiativ at prøve at smide Tyrkiet ud et eller andet sted, er vel næsten noget af det værste, og det er i hvert fald et sådant slag i ansigtet på den politik, den tidligere regering lagde så megen vægt på, at den stærke danske anmodning om at få behandlet overtrædelserne af menneskerettighederne ved domstolen i Strasbourg jo må falde væk. Hvis Tyrkiet bliver smidt ud, så må den behandling jo standses, så har det ingen betydning, så har man intet at holde sig til. Det er dog en mærkelig facon at slå sig selv i hovedet på.

Heraf fremgår tydeligt dels centrum-demokraternes tilfredshed med regeringens erklæring, dels at centrum-demokraterne naturligvis stemmer imod den af socialdemokratiet foreslåede dagsorden, hvorimod vi kan være ganske enige i den anden dagsorden, som blev foreslået på de 4 regeringspartiers vegne.

Bernhard Baunsgaard (RV):

Den 12. september 1980, for mere end 2 år siden, tog militæret magten i Tyrkiet ved et statskup. Den socialdemokratiske ordfører, hr. Lasse Budtz, fastslog for lidt siden, at disse 2 år kan karakteriseres ved en beständig overtrædelse af menneskerettighederne, og så blev der føjet til: oven i købet uden forsøg på at skjule det. Hvad den sidste bemærkning egentlig skal til for, ved jeg ikke.

[Bernhard Baunsgaard]

Jeg synes ikke, at situationen bliver bedre af, at man forsøger at skjule noget. Men i øvrigt er jeg enig i hr. Lasse Budtz' karakteristik af den tyrkiske militærregerings politik.

Den samme karakteristik blev givet af regeringen, og jeg vil gerne begynde med at sige tak til statsministeren – jeg går ud fra, at det alene er presserende forretninger, der forhindrer udenrigsministeren i at tage ordet og svare på forespørgslen, som jo egentlig er rettet til ham. Jeg vil gerne takke statsministeren for den klare bedømmelse af forholdene i Tyrkiet. Denne regerings bedømmelse af Tyrkiet falder helt sammen med den bedømmelse, jeg har givet udtryk for så mange gange, men det karakteristiske ved Danmarks stilling hidtil har jo været, at holdningen har været valen og forbeholden.

Jeg har tidligere diskuteret Danmarks holdning til Tyrkiet med bl.a. den socialdemokratiske ordfører. I dag er vi enige, men det var vi mildt sagt ikke tidligere. Jeg kan ikke lade være at mindes i dag, at årsdagen for militærkuppet fejrede den socialdemokratiske mindretalsregering, støttet af hr. Lasse Budtz, ved at fremsætte et forslag om at forære den tyrkiske militærregering 25 mill. kr. i form af eftergivelse af gæld, oven i købet taget af de penge, der var sat af til at hjælpe u-lande.

Den 1. juli 1982, altså for nogle få måneder siden, tog den socialdemokratiske regering sig sammen til at indklage Tyrkiet for menneskerettighedsdomstolen, og det er den politik, den nuværende regering har lagt op til. Jeg kan kun sige, at jeg er glad for den meget klare stillingtagen. Der kan i dag efter dette ikke være tvivl om, hvordan Danmark stiller sig til menneskerettighedsovertrædelserne i et af Europarådets medlemslande. Det er først blevet klart i juli måned i år.

Hvad skal vi nu gøre i den situation? Ja, vi kan jo følge den tidligere regering og sige, at vi skal gøre mindst muligt, altså konstatere, at vi er nået hertil, og så skal vi i øvrigt ikke gøre mere, og vi kan sige til os selv: så kan vi da håbe på, at vi kan påvirke situationen. Det var jo den socialdemokratiske regerings forklaring på, at man ikke meget tidligere ville gå til at indklage Tyrkiet for Menneskerettighedsdomstolen.

I den danske befolkning tror jeg aldrig der har været tvivl. Jeg nævnte før, at på årsdagen foreslog den socialdemokratiske regering

– den kunne ikke få flertal i folketinget for det – at vi skulle eftergive militæret dernede en gæld til os, men det var jo samtidig med, at et af vore fagforeningers blade, FTF-bladet, kunne konstatere: Tyrkiets terrorister er den nye regering. Så i den danske befolkning har der vist egentlig aldrig været tvivl om, hvordan situationen var.

Men hvad skal vi nu gøre? Skal vi gøre sådan, som jeg forstod at hr. Bjørn Elmquist foreslog det, nemlig at vi skulle notere os, at regeringen fortsætter dér, hvor den socialdemokratiske regering omsider nåede til, nemlig at indklage Tyrkiet for Menneskerettighedsdomstolen, og så nøjes med at afvente det? Eller skal vi, sådan som hr. Lasse Budtz nu efter at være kommet i opposition foreslår det, gå videre?

Må jeg ikke sige om dette, at regeringen begrunder sit standpunkt med, at man bedre kan øve tryk på Tyrkiet. Ja, det er det samme, som den socialdemokratiske regering gjorde. Den mente også, at så længe vi ikke greb til eksklusion af Tyrkiet, så havde vi nok alligevel bedre virkemidler. Hr. Lasse Budtz mente, at de i 2 år konstant og bestandig havde overtrådt menneskerettighederne. Det mener han nu. Det mente han jo ikke dengang.

Det, der siges i hr. Lasse Budtz' dagsorden, er, at folketinget udtaler, at det tyrkiske grundlovsudkast efter alt foreliggende ikke er i overensstemmelse med demokratiets grundregler som beskrevet af Europarådet, og derfor opfordrer regeringen til at rejse spørgsmålet om Tyrkiets medlemskab af Europarådet i ministerkomiteen. Det er jo ikke nogen voldske resolution. Regeringen siger bare, at man er nået dertil, og dér står man altså. Lad os nu se, hvad der sker ved Domstolen.

Om selve substansen i hr. Lasse Budtz' forslag kan jeg sige, at jeg er enig i det, der siges om det tyrkiske grundlovsudkast. Efter min opfattelse er det ikke i overensstemmelse med demokratiets grundregler.

Jeg vil gerne sige her, at jeg foretrækker hr. Lasse Budtz' forslag til dagsorden, men jeg kan også stemme for regeringens, for den fastslår, at nu har Danmark dog en holdning. Hvilken af dem der kommer til afstemning først, ved jeg ikke. Som sagt er vi i den situation, at de begge to efter vor opfattelse indeholder fremskridt, men personligt og på

[Bernhard Baunsgaard]

gruppens vegne kan jeg sige, at vi foretrækker hr. Lasse Budtz' forslag.

(Kort bemærkning).

Bjørn Elmquist (V):

Jeg vil gerne takke hr. Bernhard Baunsgaard, fordi han ikke ville afvise vores dagsordensforslag, men jeg bliver nødt til lige at korrigere ham. Jeg har ikke sagt her fra talerstolen, at nu skal vi bare lade den domstols-sag køre og se. Jeg sagde udtrykkelig, at der kommer en dag efter denne, og at vi i hvert fald i Europarådets parlamentariske forsamling på januarsessionen skal tage stilling til, hvad der er kommet ud af folkeafstemningen i Tyrkiet på søndag, og at vi måske også i denne sal vil vende tilbage til sagen inden for en kortere tid.

(Kort bemærkning).

Bernhard Baunsgaard (RV):

Jeg beklager, hvis man kunne drage den konklusion af det, jeg sagde, at jeg dermed skulle antyde, at regeringen ville lade fem være lige. Sådan har jeg ikke opfattet regeringens stilling. Jeg gentager: jeg synes, at denne regering har en langt klarere holdning til Tyrkietspørgsmålet, end den forrige regering havde. Jeg tvivler ikke ét øjeblik på, at hr. Bjørn Elmquist for sit personlige vedkommende som medlem af Europarådet vil indtage samme klare holdning, som han og i øvrigt det daværende konservative medlem hr. Ninn-Hansen tog meget tidligt, ved allerførste lejlighed, hvor det blev rejst i Europarådet. Det vil jeg gerne understrege heroppefra. Det er jo også derfor, jeg betragter det som noget godt, bare vi kunne blive enige om mere end at vedtage en understregning af, at vi har indklaget Tyrkiet. Det er et kolossalt fremskridt sammenlignet med situationen for, skal vi sige 1 år siden.

Inge Krogh (KrF):

Da militæret tog magten i Tyrkiet i 1980, var det politiske system nærmest i opløsning. Dagligdagen var præget af anarki og vold og drab på politiske modstandere, og Tyrkiet stod vel i virkeligheden over for en situation, der nærmede sig en borgerkrig. Men når det er sagt, vil vi meget stærkt understrege, at der naturligvis skal arbejdes for, at Tyrkiet

hurtigst muligt vender tilbage til normale demokratiske tilstande under en fri forfatning.

Under alle omstændigheder må kristeligt folkeparti naturligvis tage meget skarpt afstand fra den systematiske tilsidesættelse af menneskerettighederne, som finder sted i dagens Tyrkiet. Der sker tortur og fængslinger uden dom og mange andre ting. Tyrkiet har som medlem af Europarådet forpligtet sig til at efterleve denne organisations erklæring om menneskerettighederne. Det er derfor en stor belastning for denne organisation, at menneskerettighederne krænkes så groft, som tilfældet er i Tyrkiet. Vi ser derfor med meget stor tilfredshed på, at Tyrkiet er blevet indklaget for Den europæiske Menneskerettighedskommission, bl. a. på Danmarks initiativ, og det er vores håb, at dette skridt i sig selv vil lægge et sådant pres på de tyrkiske myndigheder, at de omsider vil tage effektive skridt til at efterleve den omtalte menneskerettighedserklæring.

Angående dagsordensforslagene vil jeg sige, at kristeligt folkeparti naturligvis stemmer for det af regeringspartierne fremsatte dagsordensforslag.

Fjerde næstformand (Arentoft):

Statsministeren på vegne af udenrigsministeren.

Statsministeren (Poul Schlüter):

Det siger sig selv, at jeg med ganske særlig interesse så hen til det indlæg, hr. Steen Folke skulle aflevere her i salen i dag på VS' vegne. Baggrunden for at udtrykke det sådan er, at hr. Steen Folke jo faktisk repræsenterer det eneste parti her i folketinget, der vitterlig er tilhænger af, at det er acceptabelt under særlige vilkår at sætte demokratiets spilleregler ud af kraft og bruge voldelige metoder. Derfor mente jeg, at hr. Steen Folke talte som – på sin egen måde – mere kyndig i denne debat end måske, med al respekt, andre ordførere.

Jeg synes også, det var interessant, at hr. Steen Folke erkender betydningen af og fordelene ved, at man inden for NATO-organisationen kan påvirke hinanden eller i hvert fald søge at påvirke hinanden. Det er jo kendt, at Danmark i NATO-ministerrådet har rejst sagen om Tyrkiet og påpeget vor

[Statsministeren]

bekymring over udviklingen. Det synes jeg er naturligt og rigtigt, på samme måde som Danmark har rejst Tyrkietspørgsmålet andre steder. Det er sket på FNs Menneskerettighedskommissions 38. samling i Genève, det var i marts 1982. Det er sket på den måde, at den danske regering, også direkte over for den tyrkiske regering, har givet udtryk for bekymring over udviklingen i Tyrkiet. Det er sket på den måde, at den økonomiske hjælp fra EF til Tyrkiet, som er givet tidligere, ifølge en rådsbeslutning, som vi har deltaget i, har været suspenderet siden 1981. Den sidste rådsbeslutning om en sådan suspension blev vedtaget med dansk støtte i juli i år. Det er jo også kendt, at finansudvalgets behandling af regeringens ansøgning om gældseftergivelse som følge af udviklingen i Tyrkiet i november 1981 blev stillet i bero. Så jeg synes såmænd, at den danske regering på mange måder ordentligt har markeret Danmarks syn på den triste udvikling for det tyrkiske demokrati.

Jeg er enig i forespørgernes opfattelse, og det skal da ikke skjules, at den politiske ytringsfrihed i Tyrkiet er stærkt begrænset, og at der er love i Tyrkiet, som er os fuldstændig fremmede, bl. a. om, at man kan idømme strenge straffe for overtrædelse af forbud mod politiske ytringer og handlinger og min-sandten også for kritik af selve forfatningsudkastet, som hr. Gert Petersen netop gjorde opmærksom på her fra talerstolen. Der er, hvad der også er os ganske fremmed, i forfatningsudkastet et forbud mod, at tidligere politikere inden for 5-10 år genoptager deres politiske virksomhed. Det er en ganske ejendommeligt bestemmelse – måske knap så meget for hr. Steen Folke som for os andre; man kan vel næsten sige, at denne særlige forfatningsregel er det omvendte af det, vi kender fra VS' vedtægter, hvor der jo er en regel om, at man skal gå af efter et vist antal år. Men altså, forstå mig således: hvis vi vurderer dette isoleret, så kan man måske diskutere, hvad der er værst. Men det kan man selvfølgelig ikke gøre.

Det forfatningsudkast, som nu foreligger til folkeafstemning i Tyrkiet, er ikke efter vores opfattelse af begrebet egentligt demokrati. Det har sine særlige forudsætninger. Jeg er enig med de deltagere i debatten, som har fremhævet, at det er så let for os danske at sige, at alle andre mennesker i verden i

alle sager egentlig burde se på tingene ligesom vi. De burde definere demokrati ligesom vi, de burde definere retsbeskyttelse ligesom vi. Mange steder var det nu heller ingen skade til, om de gjorde det.

At der var ulykkelige omstændigheder som baggrund for den oprindelige tyrkiske magtovertagelse, skal vi trods alt ikke glemme; det ville være uretfærdigt. Tilstanden i Tyrkiet med dens terror var uhyggelig. Der var mange af os, der håbede, at vi stod over for en forholdsvis kortvarig overgangssituation, og at den militære magtovertagelse blev noget ganske midlertidigt, som igen blev afløst af en klar demokratisk udvikling. Vi har jo før oplevet militære magtovertagelser i Tyrkiet i særlige situationer og har bagefter kunnet glæde os over, at nu var demokratiet genindført på ny. Det kan vi ikke sige, hvis Tyrkiet i en længere årrække skal leve under den forfatning, som nu er udarbejdet, og som kommer til folkeafstemning på søndag.

Vedtages forfatningen nu – det gør den nok – og træder den i kraft, vil de fleste i Danmark så ikke føle, at det er vores opgave at prøve at påvirke udviklingen i Tyrkiet i retning af et mere klart demokrati? Det tror jeg. Hvordan gør vi det så bedst? Gør vi det bedst ved at vedtage den dagsorden, hr. Lasse Budtz har foreslået? Og jeg forstår godt baggrunden for den, det gør jeg. Jeg vil heller ikke sige, at jeg ikke om 1, om 2 eller om 5 år ville sige, at dagsordenen var helt på sin plads, lad det stå ganske åbent. Men jeg mener, at vi må gøre os klart, at hvis vi vedtager hr. Lasse Budtz' dagsorden, så betyder det, at den klagesag, vi har rejst, og som åbner positive pressions- og påvirkningsmuligheder – jeg skal ikke overvurdere disse muligheder, men de er der, det har alle hidtil i enighed ment – giver vi ikke sin chance. Det betyder videre, at hvis Tyrkiet måtte blive ekskluderet på nuværende tidspunkt eller i nær fremtid af Europarådet, så ophører jo også Tyrkiets medlemskab af Den europæiske Menneskerettighedskonvention. Og det betyder, at denne klagesag vel må bortfalde.

Når de 5 regeringer valgte klagesagen som det bedste middel, så var det, fordi de 5 lande mente, at det var det mest effektive pressionsmiddel, og midt i vadestedet at skifte taktik i en politisk aktion i ministerkomiteen med sigte på at ekskludere Tyrkiet er jeg ængstelig for ville undergrave troværdighe-

[Statsministeren]

den af de 5's initiativ i forhold til Menneskerettighedskonventionen. Vi må fuldføre den sag, vi må fremskynde den, så godt vi kan. Jeg tror, at heri ligger det bedste håb – hvis hovedformålet for vore bestræbelser da er at bidrage til en hurtigere og klarere demokratiseringsproces i Tyrkiet. Hvis vi ønsker politiske demonstrationer og alt sådan noget, som somme tider kan være på sin plads og kan overtone andre motiver, bevares, så skulle vi måske gå en anden vej. Er det, vi vil, ikke først og fremmest at bevare håbet om og arbejde for at påvirke Tyrkiet i demokratisk retning? Det troede jeg, og det tror jeg stadig at langt de fleste her i folketingsalen mener er det vigtigste af det hele.

Selv om jeg ikke ville mene, at en vedtagelse af hr. Lasse Budtz' dagsorden var en katastrofe, bevar os vel, så mener jeg nu alligevel, at den dagsorden, som er foreslået af regeringspartierne, er den rigtigste og den klogeste, og jeg håber, at den bliver vedtaget.

Fjerde næstformand (Arentoft):

Vi går så til anden runde, og jeg giver først ordet til ordføreren for forespørgerne, hr. Steen Folke.

Steen Folke (VS):

Jeg vil gerne starte med at takke et betydeligt flertal af ordførerne for, at de har fremført en skarp kritik af den krænkelser af menneskerettigheder, der foregår i Tyrkiet. Jeg synes, det er vigtigt, at et bredt flertal har markeret den holdning. Det gælder i virkeligheden alle ordførere, bortset fra fremskridtspartiets og centrum-demokraternes ordførere, at de har fremlagt den holdning. Det gælder bl.a. den konservative ordfører, hr. Ole Bernt Henriksen, der meget klart sagde fra over for den krænkelser af menneskerettigheder, der foregår i Tyrkiet. Jeg mener, det er vigtigt, at det er kommet frem og er blevet så bredt formuleret ved denne lejlighed.

Jeg vil også gerne takke for det overvejende flertal, der klart har kritiseret den nye forfatning. Her er flertallet knap så stort, og nogle af regeringspartiernes ordførere har sagt langt mindre om dette emne, selv om der var rigeligt grundlag for at sige noget. Men trods alt er der også her af et flertal givet udtryk for en ret markant kritik af den

nye aldeles udemokratiske forfatning, og det synes jeg er et vigtigt resultat af denne debat.

Så må jeg sige til statsministeren, at det var en fiks polemisk pointe, statsministeren havde i forhold til mig og mit parti, og jeg må erkende, at vi selv er ude om det. Statsministeren ved muligvis, at jeg tilhører et stort mindretal i VS, som er forrygende uenige med et flertal i den vedtagelse, man har gjort om i givne situationer at sætte nogle af de gængse demokratiske rettigheder ud af kraft. Det agter jeg ikke at lægge skjul på ved nogen lejlighed, og dette mindretal arbejder for at få omstødt en beslutning, som vi i bund og grund er uenige i, men jeg må acceptere, at partiet faktisk har vedtaget en beslutning, som jeg mener er uklog og forkert.

Lad mig så gå bort fra polemikken og over til det væsentlige og sige, at jeg er ked af, at statsministeren ikke i højere grad gik ind på den forfatning, som en væsentlig del af diskussionen drejer sig om. Det ville statsministeren ikke kommentere, og han sagde i anden omgang noget om at påvirke i retning af et mere klart demokrati. Som om der skulle været noget som helst reelt demokrati i den forfatning, der bliver vedtaget! Det er der ikke, og det er der tilstrækkelig mange vidnesbyrd om, til at også regeringen burde kunne sige klart fra over for den forfatning.

Jeg vil godt spørge, hvad statsministeren mener om den lange række eksempler på undertrykkelse af det, vi forstår ved demokratiske rettigheder, som flere ordførere har fremhævet under debatten. Det gælder hr. Lasse Budtz, det gælder hr. Gert Petersen, det gælder mig. Der er en række ordførere, der har eksemplificeret og givet mange eksempler på, hvad det er, der er galt med den forfatning, og hvorfor den aldeles ikke er demokratisk.

Jeg forstår godt, at statsministeren fremhævede den tidligere udenrigsminister, hr. Kjeld Olesens, holdning i den her sag, og at den dagsorden, hr. Bjørn Elmquist foreslog på regeringspartierne vegne, lægger op til, at man blot fortsætter, hvor den tidligere regering slap. Men jeg vil nu alligevel glæde mig over, at der er blevet foreslået en anden dagsorden af hr. Lasse Budtz, som prøver at gå lidt videre. Der er nogle fordele ved at få socialdemokratiet i opposition, profilen skal trækkes lidt op, og man kan sige, at det er lidt pudsigt, at det er dette, at man kommer i

[Steen Folke]

opposition, der gør det. Vi mener altså, at det er bedre end ingenting, at partiet i opposition vil være med til at føre en lidt mere progressiv politik; og vi agter at stemme for den dagsorden, hr. Lasse Budtz har foreslået, selv om vi selvfølgelig kunne tænke os en betydelig skarpere dagsorden uden de opblødende formuleringer, der ligger i denne. Vi kunne i og for sig tænke os en dagsorden, som lagde klart op til et stop for enhver form for støtte, igennem EF, igennem NATO og ad andre kanaler, til militærdiktaturet. Vi mener, det er et vigtigt resultat af denne debat, hvis der bliver et flertal for socialdemokratiets dagsorden.

Jeg synes ikke, at statsministerens opregning af, hvad Danmark havde gjort, var særlig imponerende. Det er rigtigt, at der var det med lånet, som man alligevel ikke ville eftergive, og at regeringen i NATO har udtalt sin bekymring. Oprigtig talt, hr. statsminister, imponerer det os ikke, og det ændrer ikke ret meget ved forholdene i Tyrkiet, at den danske regering i NATO har udtrykt sin bekymring. Jeg tror, at generalerne er relativt lige glade med en sådan udtrykt bekymring. Det, der betyder noget, er konkrete handlinger, og der var altså en mulighed for konkrete handlinger i forbindelse med NATO. Jeg er godt klar over, at udsigten til sådanne konkrete handlinger ikke er særlig gunstig.

Hr. Bjørn Elmquist fremførte ligesom andre en kritik af forholdene i Tyrkiet, men også han var med hensyn til grundlovsudkastet meget vag og spagfærdig. Han sagde godt nok, at der var en lang række mangler og svagheder, men det er en meget pæn formulering af den klare undergravelse af demokratiske rettigheder og frihedsrettigheder, som ligger tydeligt indbygget i denne forfatning. Jeg må nok sige, at ordføreren for Danmarks liberale parti burde kunne udtale sig nok så markant om, hvordan den nye forfatning reelt ser ud. Og så sagde han, hvad jeg var ked af, at han er enig med statsministeren: lad nu det tyrkiske folk tale på søndag, som om det, man får på søndag, er en fri meningstilkendegivelse fra det tyrkiske folk. Det er det aldeles ikke. Det er en afstemning, der i den grad kontrolleres af juntaen og sker på dens vilkår, hvor alle, der har ytret sig imod den nye forfatning, bliver forfulgt, bliver afskåret fra at tage til orde. Dette og en hel masse andre ting betyder, at

der aldeles ikke er tale om en fri meningstilkendegivelse, og derfor er der ingen grund til ærbødigt at afvente, at det tyrkiske folk får talt på søndag. Det er overhovedet ikke det, der bliver tale om. Det synes jeg egentlig at hr. Bjørn Elmquist skulle være klar over.

Hr. Erhard Jakobsen påstod, at det aldeles ikke var menneskerettighederne i Tyrkiet, der interesserede forespørgerne. Det var nu altså det, jeg talte om, hr. Erhard Jakobsen.

Hr. Erhard Jakobsen påstod, at vi brugte en stor del af taletiden til at genere USA. Jeg mener ikke, at jeg nævnte USA med ét ord i mine 2 indlæg her i salen. Det betyder da ikke, at jeg ikke i øvrigt mener, at USA har et medansvar for det, der foregår i Tyrkiet; det vil jeg da meget gerne sige på denne foranledning, at det mener jeg i høj grad USA har. Det var faktisk ikke det, min tale handlede om, men for hr. Erhard Jakobsen er det ligegyldigt, hvad man siger. Han er så forudindtaget, at han hører en stor tale om USA, uanset at man ikke har nævnt USA med ét ord.

Hr. Bernhard Baunsgaard holdt en tale, der jo mest drejede sig om de her dagsordener og om, hvordan de radikale nu skulle stille sig til dagsordenerne: på den ene side var den ene jo rigtig, på den anden side var den anden jo rigtig – ja, jeg forstod det nærmest sådan, at hvad de radikale gør med hensyn til at stemme om dagsordenerne, afhænger af, hvad for en dagsorden der først kommer til afstemning; det bliver afgørende for de radikales holdning. Det synes jeg er en ny og interessant variant af radikal politik. Det er virkelig et tordnende radikalt »måske«, der her er givet udtryk for. Nu ved jeg ikke, om det er denne næstformand, der kommer til at beklæde sædet i morgen, når der skal stemmes, men det bliver spændende, hvad den til den tid siddende formand vil sætte først til afstemning, for det er åbenbart det forslag, der får de radikales stemmer. Jeg håber, vil jeg gerne understrege, at socialdemokratiets dagsorden bliver vedtaget.

Jeg synes i øvrigt, at hr. Bernhard Baunsgaard på udmærket vis har kritiseret socialdemokratiet for, dengang de havde regeringsmagten, at gå alt for langsomt til værks, være alt for tålmodig, vente alt for længe. Jeg mener, at hr. Bernhard Baunsgaard har fuldstændig ret i den kritik.

[Steen Folke]

Nu skulle det nødvendigvis ende sådan, at når nu socialdemokratiet, måske nok af nogle lidt besynderlige grunde, pudser profilen op og er rede til at gå lidt længere, end da de var i regering, står de radikale af og vil alligevel ikke være med til at tage et beskedent skridt i retning af at lægge et mere klart pres på Tyrkiet for at få etableret noget, der kunne minde om menneskeværdige tilstande i dette land, eller, hvis det ikke er tilfældet, så i givet fald sige, at Tyrkiet hører i hvert fald ikke hjemme blandt de lande, der er tilsluttet Europarådet, og så burde Tyrkiet efter formålsparagraffen heller ikke høre hjemme blandt de lande, der er tilsluttet NATO. At den formålsparagraf nok skal tages med et stort gran salt, har hr. Gert Petersen været inde på, det har vi jo set i tilfældet med Portugal og med Grækenland, og det ser vi igen i tilfældet med Tyrkiet nu. Men under alle omstændigheder mener jeg, det er vigtigt, at vi nu kommer et skridt videre i retning af at tage markant afstand fra det, der foregår i Tyrkiet.

(Kort bemærkning).

Knud Lind (FP):

Det er beklageligt, ja, nærmest ynkeligt, når man skal høre, at hr. Steen Folke næsten fornægter VS' vedtagne politik.

Når det drejer sig om udlandet, i dette tilfælde Tyrkiet, er der ingen grænser for hr. Steen Folkes forargelse over, at de demokratiske rettigheder skulle være trådt under fode eller tilsidesat. Og i S', SFs og VS' forslag om motiveret dagsorden nævner man, at grundlovsudkastet ikke er i overensstemmelse med demokratiets grundregler. Det skal man høre fra en repræsentant for et parti, der i sit program i pkt. 16 siger følgende:

»Overgangen til socialismen forudsætter en revolution, hvor lønarbejderklassen erobrer statsmagten. I overgangsperioden må der træffes særlige foranstaltninger for at hindre gamle økonomiske og politiske magthavere i på ny at komme til magten.«

Man nævner andetsteds i sit program, at man ikke kan erobre denne magt ad den sædvanlige vej. Det er ynkeligt, som man taler med to tunger, når man står heroppe. Det er jo så nemt at tale om Tyrkiet.

Jeg vil godt sige, at for mit eget vedkommende mener jeg, at man på mange områder

er gået for langt, idet man i Europarådet nærmest er ved at føre den lukkede dørs politik, og med hensyn til de resultater, man vil opnå, har englændere sagt til mig, at man gjorde den samme fejltagelse med Sydafrika. Hvad fik man ud af det? Intet. Man burde hellere have ledt dem på den rette vej ved at lade dem blive.

(Kort bemærkning).

Bernhard Baunsgaard (RV):

Det er sjældent, at jeg med hensyn til medlemmer af venstresocialisternes folketingsgruppe har baggrund for at konstatere, at opfattelsesevnen hos dem nu er på et sådant niveau, at de i gamle dage ikke ville have fundet optagelse i mellemskolen.

Jeg sagde udtrykkelig og skal gerne gentage, at jeg og gruppen foretrækker det socialdemokratiske forslag til dagsorden, men også hr. Bjørn Elmquists forslag til dagsorden indeholder fremskridt i forhold til det, vi havde før juli 1982. Vi kan derfor stemme for dem begge to, og det kan vi stadig. Vi vil gerne have fastslået, at det er Danmarks politik, at vi ikke godkender det, der sker i Tyrkiet. Vi vil også gerne gå videre. Hvad der kan blive flertal for, ved jeg ikke, men vi er parate til at stemme for alt, hvad der kan opnås i denne sag.

(Kort bemærkning).

Steen Folke (VS):

Hr. Bernhard Baunsgaard må undskyldes, at jeg er så tungnem, at jeg ikke engang kan blive optaget i mellemskolen. Nu er det heldigvis heller ikke det, der er lige forestående, så jeg klarer mig vel endda.

Jeg har stadig væk svært ved at se andet, end at det, hr. Bernhard Baunsgaard i virkeligheden siger, er, at det radikale venstre kan stemme for begge de foreslåede dagsordener, og konsekvensen af det må være, at det forslag, der kommer først til afstemning, er det, de radikale stemmer for. Man siger ganske vist, at man foretrækker det ene i forhold til det andet, men hvis regeringens forslag nu kommer først, kan man stemme for det. Med andre ord må jeg fastholde som det, jeg forstår, at de radikales stilling i denne sag bliver afgjort af, hvilken dagsorden der først bliver sat til afstemning.

(Kort bemærkning).

Gert Petersen (SF):

Jeg vil godt lige hjælpe hr. Bernhard Baunsgaard, som siger, at hvilken dagsorden der kan blive flertal for, ved han ikke. Det forbløffer mig. Det er nemlig de radikale, der afgør det. Socialdemokratiet, SF, VS er ikke nok til et flertal. Det er vi derimod, hvis de radikale støtter den socialdemokratiske dagsorden. Regeringspartierne og fremskridtspartiet er ikke nok til et flertal. Det er de derimod, hvis de radikale støtter deres dagsorden. Så hvis der er nogen, der ved, hvad der bliver flertal for, så er det det radikale venstre.

(Kort bemærkning).

Bernhard Baunsgaard (RV):

Ja men så kan jeg ikke forstå, hvad man er i tvivl om. Jeg har sagt og kan gentage det heroppe én gang til, så der er håb om, at også VS og SF forstår det: jeg og gruppen foretrækker den socialdemokratiske dagsorden, og den vil vi stemme for, når den kommer til afstemning.

(Kort bemærkning).

Bjørn Elmquist (V):

Jeg synes, der er ganske stor klarhed over de radikales synspunkt i denne sag. Man har nemlig forstået, at det dagsordensforslag, regeringspartierne har fremsat, ikke udelukker, at regeringen en skønne dag rejser denne sag i ministerkomiteen. Derfor er der slet ingen modstrid i at sige, at man kan stemme for begge dagsordensforslag, afhængigt af, hvad for et der først skal stemmes om.

Lasse Budtz (S):

Jeg er virkelig helt ked af at skulle afbryde denne meningsudveksling, som efterhånden var blevet ganske interessant. Jeg vil dog gerne ganske kort gå lidt tilbage til det lidt mere seriøse, hvis jeg må have lov at sige det på den måde. Ikke fordi det andet ikke var seriøst, naturligvis, men det er ikke helt så underholdende, hvad jeg nu vil sige.

Jeg forstår stadig væk ikke, at statsministeren stort set – jeg erkender, der har været en ændring i andet indlæg – kun koncentrerer sig om spørgsmålet om menneskerettighederne. Vi må regne med, at der, inden der fore-

ligger en afgørelse fra menneskerettigheds-kommissionen, vil være fuldstændig klarhed over – hvad jeg egentlig mener, der er nu, men altså også rent fagligt, juridisk osv. – hvorvidt den nye tyrkiske grundlov er demokratisk eller ikke. Jeg er ikke i tvivl om, at vi vil fastslå, at den ikke er demokratisk. Men hvad gør vi så? Vi kan da ikke vente formentlig til slutningen af året 1983 med at tage stilling til dette spørgsmål. Vi kan i hvert fald ikke vente med at behandle det.

I det forslag til dagsorden, som jeg på mit partis vegne har haft den ære at fremsætte, står der ikke noget om, at vi øjeblikkelig skal smide Tyrkiet ud. Jeg er ikke uenig med statsministeren i den tankegang – og det har jeg hele tiden påpeget, også i mine forhandlinger med den tidligere regering – at der naturligvis er en større chance for at påvirke Tyrkiet på mange forskellige måder, så længe Tyrkiet er medlem, i langt højere grad, end når Tyrkiet ikke er medlem – hvis det er den form for påvirkning, vi ønsker.

Jeg vil ikke benægte, at vi kan risikere, at vi puffer Tyrkiet i armene f. eks. på den arabiske verden, puffer landet østpå. Der er bare det at sige til det, at hvad er det, vi går ud fra i denne situation? Ja, vi går altså ud fra Europarådet, og Europarådet er skabt til beskyttelse af demokratiet, Europarådet er skabt til beskyttelse af menneskerettighederne.

Jeg er ikke sikker på, at den parlamentariske rådgivende forsamling vil finde sig i at vente, fordi 5 lande har lagt en sag an ved menneskerettighedskommissionen. Det kan godt være, nogle vil – af bekvemmelighedsgrunde måske allermest. Men jeg er ikke sikker på, vi kan få lov til at vente. Derfor synes jeg, vi må have sagen bragt op hurtigt – efter konstateringen af, at denne grundlov ikke er demokratisk – til en forhandling i Ministerrådet. Jeg siger ikke, at øksen straks skal falde på det tidspunkt, og vi siger det ikke i vores dagsorden. Men vi mener ikke, at vi blot kan sidde med hænderne i skødet, når det bliver konstateret, at denne grundlov ikke har noget med demokrati at gøre.

Til hr. Ole Bernt Henriksen vil jeg gerne sige, at jeg er ganske enig i det synspunkt, at de fem såkaldte gamle partier har haft et ganske udmærket samarbejde i denne sag – nu og da bedre end andre gange.

[Lasse Budtz]

Jeg vil også gerne sige, at jeg er ikke så overrasket over, hvad de repræsentanter, vi har hørt fra fremskridtspartiet og fra centrum-demokraterne, siger, altså at tallene på arresterede, mishandlede og torturerede ikke gør indtryk, at overtrædelser af menneskerettighederne, som finder sted hver eneste dag, ikke gør indtryk på hr. Erhard Jakobsen og på fremskridtspartiets repræsentant. Det kommer ærligt og redeligt ikke bag på os ét sekund. Det noterer vi os.

Hr. Bernhard Baunsgaards indlæg er lidt sværere at svare på. Jeg må indrømme, at jeg tror, hr. Bernhard Baunsgaard har et ganske forfærdeligt kompleks over for socialdemokratiet, og det forstår jeg virkelig inderlig godt. Derfor fik vi altså denne vissevasse-snak med »på den ene side og på den anden side«, og »måske kommer dén først, og måske kommer dén først«. For nu at hjælpe hr. Bernhard Baunsgaard ud af denne frygtelige kattepine, vil jeg da gerne meddele, at socialdemokratiet ikke kan stemme for det dagsordensforslag, hr. Bjørn Elmquist fremsatte. Hvis hr. Bernhard Baunsgaard vil stemme for vores, så er der jo et flertal for det. Men det tør man sandelig ikke tage stilling til, før vi har regnet alle tallene sammen, når vi har været igennem afstemningen.

Sagen er, at det, der står i hr. Bjørn Elmquists dagsordensforslag, er, at den nuværende regering vil fortsætte den forhenværende regerings politik. Hvis jeg ikke husker meget galt, foreslog bl. a. hr. Bernhard Baunsgaard, men også andre borgerlige repræsentanter, længe inden vi nåede til denne fase, længe inden regeringsskiftet, at vi sandelig skulle tage stilling til Tyrkiets eksklusion af Euro-parådet med det samme. Derfor kan vi altså rejse dette spørgsmål om kontinuiteten. Jeg tror ærligt talt, der er grund til at have dybt ondt af de radikale. Det er demonstreret endnu en gang ved en debat om forholdene i Tyrkiet og vores holdning hertil.

Hr. Bernhard Baunsgaard har det ganske enkelt svært; han er bange for sin egen skygge, sin egen fortid, sin egen fremtid – og først og fremmest sit næste valg. Jeg forstår det glimrende. På den anden side ville det nok være det bedste råd, man kunne give de radikale, at de skulle tage stilling til denne sag og ikke sige: vi stemmer på begge dele. Man må vælge at stemme for det ene forslag, som oven i købet blot er en videreførelse, for

der sker jo hele tiden en udvikling i politiken. Det er en videreførelse af den politik, den tidligere regering førte, og statsministeren har oven i købet klart tilkendegivet, at det faktisk er en ganske logisk videreførelse, som man godt kan leve med.

(Kort bemærkning).

Bernhard Baunsgaard (RV):

Når hr. Lasse Budtz prøver på at være polemisk, gør han det ikke nær så fikst som VS. Han siger, at jeg skulle være bange for min egen skygge. Nej, jeg er såmænd mere nervøs for, hvad der ville ske, hvis socialdemokratiet blev regering igen. Tog man så fat på den gamle politik? Først den 1. juli i år – næsten 2 år efter, at militærregimet havde taget magten i Tyrkiet – kunne man tage sig sammen til at tage en klar stilling.

Jeg kan gentage heroppe: jeg foretrækker socialdemokratiets dagsorden, og den vil vi stemme for.

I hr. Bjørn Elmquists dagsorden bliver det understreget, at nu kan man ikke mere have en valen indstilling til militærregimet i Tyrkiet, for man skal fortsætte den politik, som den forrige regering var næsten 2 år om at nå til. Det er altså et bedre og meget præcisere udgangspunkt.

Der står i forretningsordenen, at det er formanden, der bestemmer, i hvilken rækkefølge dagsordenerne kommer til afstemning, men så vidt jeg har forstået fremgangsmåden herinde – og den kan jeg ikke tro der er nogen formand der vil bryde – så sætter man den dagsorden til afstemning først, som har udsigt til at samle flest stemmer. Efter at hr. Lasse Budtz på socialdemokratiets vegne har meddelt, at man ikke vil stemme for regeringens, kan der ikke være nogen som helst tvivl om, hvilken dagsorden der kommer til afstemning først. Det er beklageligt, at man ikke engang kender forretningsordenen herinde. Den socialdemokratiske dagsorden kommer – hvis der ikke sker brud på den fremgangsmåde, man hidtil har fulgt – til afstemning først. Jeg har sagt i mit første indlæg, at den stemmer vi for, og den foretrækker vi.

Ole Bernt Henriksen (KF):

Jeg synes først, jeg vil kvittere for hr. Steen Folkes meget elegante tale. Det er jo folk

[Ole Bernt Henriksen]

med lederformat, der faktisk giver sig selv skylden for det, man får i folkemunde. Jeg synes, det blev pareret meget elegant, og jeg vil da gerne i den anledning fremsætte en erklæring. Hr. Steen Folke har altid forekommet mig at være noget at det mindst terroristiske, vi havde gående herinde.

Jeg skal herefter vende mig til hr. Lasse Budtz, om hvem jeg vil sige, at jeg synes, at han i sin anden omgang tegnede en noget større klarhed og kontinuitet i Danmarks udenrigspolitik, for så vidt angår socialdemokratiet, end han gjorde i sit første indlæg. Det er jeg meget glad for, for vi skal være opmærksomme på, at det, vi lægger her, er et moralsk pres på den tyrkiske regering, og dette moralske pres kan kun lægges, hvis der ikke er sprækker i den vægt, som lægger dette pres.

Vi kan ved andre lejligheder tillade os at diskutere nuancer mellem os – dem skal der såmænd nok være nogle af, skønt jeg håber, de bliver få – men netop i denne sag er det vigtigt, når det drejer sig om et moralsk pres, at vi præsenterer en enig front. Her vil jeg igen meget gerne complimentere hr. Steen Folke, som virkelig forstod det. Det fremgik af hr. Steen Folkes tale, at han havde det ærinde, at der skulle tegnes en front af enighed herinde. Jeg må indrømme, at jeg synes, hr. Steen Folkes tale var dygtigere, hvis det var målet, end hr. Gert Petersens, som var en mere splittende tale.

Vedrørende dagsordenerne havde jeg lyst til at citere Ibsen, der siger, at der er forskel på løgn og profetisk tale. Derfor skal jeg nøjes med at sige, at det er nok profetisk tale, når jeg siger, at hvis hr. Bjørn Elmquists og regeringspartierne dagsorden kommer til afstemning først, er der jo en vis sikkerhed for, at den bliver vedtaget. Men det vil nok vække nogen forundring ude omkring i landet og måske også i udlandet, hvis det tidligere regeringsparti ikke kan stemme for eller rettere stemmer imod vores dagsorden. Det er vist uhørt, at man underkender sine tidligere gode gerninger, for gode gerninger har det jo været.

Jeg synes, hr. Lasse Budtz' dagsorden er uhensigtsmæssig. Vi har været enige om, at det var nemmere at lægge moralsk pres på Tyrkiet inden for Europarådet. Det har vi været hele tiden. Vi har rejst en sag mod dem. Og så kommer man bogstavelig talt og

vil løslade den person, som er indsat i vare-tægtsfængsel, mens retssagen forberedes. Det kan da ikke været rigtig velbetænkt.

Jeg skal gøre det meget usædvanlige at sige til hr. Lasse Budtz: i betragtning af, at vi faktisk ikke bestiller andet end at rose den tidligere udenrigsminister og den tidligere regering og holde fast i det, som hr. Lasse Budtz selv har været med til at initiere med så stor styrke, så træk den dagsorden tilbage. Den er noget pjat. Den er så meget pjat, at regeringen ikke har nogen problemer med den. Lad os samles om en dagsorden, sådan at vi er enige herinde og kan sige til tyrkerne, at det danske folketing vedtog i enighed at forfølge den udenrigspolitik over for Tyrkiet, som vi har fulgt i nogen tid, og som vi strammede op i sommer. Men lad os ikke tage en dagsordenskamp om det her.

Fjerde næstformand (Arentoft):

Med hensyn til rækkefølgen af afstemningerne om dagsordensforslagene i morgen skal jeg tillade mig at henlede opmærksomheden på forretningsordenens § 34.

(Kort bemærkning).

Halvgaard (FP):

Jeg tror da, at alle partier ønsker – det gælder i hvert fald for fremskridtspartiets vedkommende – at menneskerettighedskonventionens indhold respekteres af alle nationer. Det fremgik af hr. Steen Folkes indlæg, at fremskridtspartiet så stort på menneskerettighederne. Det er i hvert fald urigtigt.

De dagsordensforslag, der nu foreligger, er for så vidt begge i uoverensstemmelse med fremskridtspartiets politik, idet vi siger, at vi ikke skal blande os i andre nationers forhold. Begge dagsordensforslagene forudsætter jo eller har forudsat en vis indblanding. Nu ved jeg ikke, hvilke af de to dagsordensforslag der først kommer til afstemning, men jeg kan forstå på grundlag af de udtalelser, hr. Bernhard Baunsgaard er kommet med, at uanset hvilket der kommer først, bliver der stemt ja fra radikal side. Jeg kan forstå, at så kan det blive afgørende for en vedtagelse, hvordan fremskridtspartiets stilling er til de to dagsordensforslag. Vi foretrækker af de to den af hr. Bjørn Elmquist formulerede dagsorden, så hvis den kommer til afstemning

[Halvgaard]

først, vil jeg gå ud fra som noget helt sandsynligt, at vi vil støtte den.

(Kort bemærkning).

Lasse Budtz (S):

Jeg skal ikke blande mig i det regnestykke, der lige blev oprullet her fra talerstolen, men jeg tror nu, der er regnet galt.

Til hr. Ole Bernt Henriksen vil jeg blot sige, at det for os er fuldt ud nok, at der er et pænt flertal bag den politik, som vi har skitseret her over for Tyrkiet, selv om det altid er rart, at flertallet er størst muligt. Der skulle efter alt at dømme – nu må vi se i morgen – blive et klart flertal for det, vi har foreslået.

Når vi fra vort partis side ikke kan stemme ja til hr. Bjørn Elmquists dagsordensforslag, skyldes det naturligvis, at man stopper ved Menneskerettighedskommissionens arbejde i Strasbourg. Som jeg sagde ved en tidligere lejlighed – jeg beklager, hvis det ikke var klart nok, den mulighed eksisterer selvfølgelig – er der jo sket noget siden. Der er bl.a. sket det ikke uvæsentlige, at vi nu stort set kender alle paragraffer i det grundlovsudkast, som bliver sat til afstemning på søndag, og af det kendskab fremgår det ganske klart, at der her er tale om en udemokratisk udvikling. Det står der ikke et ord om i hr. Bjørn Elmquists dagsordensforslag. Derfor må vi fastholde, at vores dagsordensforslag er bedre.

(Kort bemærkning).

Ole Bernt Henriksen (KF):

Når hr. Lasse Budtz siger, at der er sket noget i mellemtiden, så er det rigtigt. Der er bl.a. sket det, at vi har skiftet regering. Hvis vi ikke havde skiftet regering, kan jeg ikke forestille mig, at hr. Lasse Budtz ikke ville have fremsat et dagsordensforslag, der var identisk med det, vi har fremsat.

Men nu skal man altså til at skabe splid om udenrigspolitikken ved at gøre det, vi aldrig gjorde. Sandheden er jo den, at i den tidligere regerings tid, da man havde en opposition, der interesserede sig for udenrigspolitik, fremsatte vi som regel forslag – jeg har endda engang fremsat et forslag alene – til støtte for den højtærede tidligere udenrigsminister. Vi var altid på linje med regerin-

gen, fordi vi forstod den store betydning af den moralske autoritet, som en regering i et lille og ret ubetydeligt land har, hvis der er enighed bag dens udenrigspolitik.

Nu er det nok for meget forlangt, at socialdemokratiet skal trække et forslag, der er fremsat, tilbage. Det forstår vi godt. Det gør nok heller ikke så meget. Men tag lige og tænk på stilen i udenrigspolitikken og betydningen af, at vi næste gang kan stå med den moralske autoritet, at det er vi i hvert fald enige om.

(Kort bemærkning).

Bernhard Baunsgaard (RV):

Jeg ville forfærdelig gerne vide, om socialdemokratiet vil stemme nej til regeringens dagsordensforslag. Når jeg gerne vil have det klart, er det, fordi jeg gerne vil have en klar tilkendegivelse fra socialdemokratiets side, hvis det skulle danne regering igen. Jeg vil forfærdelig gerne have det understreget tydeligt og klart, så man ikke falder tilbage til den valne holdning, man havde tidligere.

Men selv om socialdemokratiet nu ikke skulle kunne gøre op med sig selv, hvad det vil, så gentager jeg: den radikale gruppe retrækker hr. Lasse Budtz' dagsorden, og vi stemmer for den.

Selv om socialdemokratiet ikke kan gøre sin stilling helt klar, vil der alligevel være flest stemmer for den socialdemokratiske dagsorden – efter hvad jeg har sagt her – og jeg går ud fra, at der ikke sker noget brud på forretningsordenen. Men jeg ville forfærdelig gerne have, at landets største parti kunne tage klar stilling.

Dette er en kort bemærkning, så jeg går ud fra, at jeg kan få ordet i ordførernes række for at understrege, hvor væsentligt jeg føler dette er.

(Kort bemærkning).

Lasse Budtz (S):

Blot for at få det fastslået af hensyn til referatet: vi har allerede tilkendegivet fra denne talerstol, at vi ikke kan stemme for det dagsordensforslag, hr. Bjørn Elmquist har fremsat. Jeg tror oven i købet, jeg har sagt det to gange. Det kan vi ikke, fordi der er sket en udvikling siden. Vi vil stemme imod

[Lasse Budtz]

det af hr. Bjørn Elmquist fremsatte forslag om motiveret dagsorden.

Jeg vil blot – også af hensyn til referatet – fastslå, at det, der skete den 1. juli i år ved fremsendelsen af anklageskriftet fra dansk side til Menneskerettighedskommissionen – sammen med andre anklageskrifter fra Frankrig, Holland, Norge og Sverige – netop var en konklusion på en meget lang udvikling, som havde været mindst $\frac{3}{4}$ år, hvis jeg husker rigtigt, hvor vi undersøgte, hvilke lande der kunne gå med os – det kan ikke nytte noget, at hr. Bjørn Elmquist ryster på hovedet; det er ikke desto mindre rigtigt – en lang udvikling, hvor vi havde undersøgt, hvilke andre lande der kunne gå med os i denne situation, idet vi var fuldstændig overbeviste om, at det var det bedste, at Danmark ikke stod alene, men at vi var medlem af en gruppe af lande, som rejste disse anklager.

(Kort bemærkning).

Bernhard Baunsgaard (RV):

Ja, det var en lang udvikling, der lå bag den 1. juli 1982 – en *for* lang udvikling. Jeg glemmer ikke – dette er ikke noget, jeg røber fra udvalgmøder, skønt man har følt sig fristet tit og ofte i den tid, der er gået siden – at på det tidspunkt var det, der forhalede udviklingen, hr. Lasse Budtz' alliance med de engelske konservative i dette spørgsmål. Det er det, der ikke må gentage sig på nogen måde.

Bjørn Elmquist (V):

Jeg vil netop fortsætte, hvor hr. Bernhard Baunsgaard slap. Jeg kan bekræfte, at det var, hvad der forhindrede en vedtagelse på et relativt tidligt tidspunkt i Europarådets parlamentariske forsamling, at hr. Lasse Budtz forsøgte at lave forlig med de konservative fra Storbritannien i stedet for at snakke med f.eks. den liberale gruppe eller andre fraktioner i Europarådets parlamentariske forsamling, som kunne have været med til at redde et flertal i land.

Jeg vil egentlig gerne gå videre og prøve at spekulere over, hvad der sker, hvis den dagsorden, der er foreslået af socialdemokratiet, bliver vedtaget. Hvis man vil stemme imod en fortsættelse af linjen fra før, vil det være at slå socialdemokratiet selv over munden. Så må man have været utilfreds med det,

som er foregået under den forhenværende udenrigsminister, hr. Kjeld Olesen. Jeg husker, at vi drøftede vores taktik i Europarådet for at finde ud af, hvordan vi nu kunne få gang i sagen over for Tyrkiet, og jeg blev overtalt – og jeg synes, at det var helt korrekt – da vi fik at vide, at Danmark ikke skulle optræde isoleret i denne sammenhæng. Det er også, hvad hr. Lasse Budtz netop har sagt fra talerstolen. Det var derfor, det tog så lang tid. Jeg mener ikke, det tog $\frac{3}{4}$ år, men jeg mener, det tog et halvt år, hvor Danmark var i et snævert forhandlingsforløb, forstod jeg, med andre lande, om man kunne starte en fælles proces med så mange lande med som anklagere ved Den europæiske Menneskerettighedskommission i Strasbourg. Det var ikke nok, at folketinget ville stå bag en dansk sag, vi måtte være flere lande om det. Det nyttede ikke noget at isolere sig.

Ja men hvad er det så, der ligger i det dagsordensforslag, som hr. Lasse Budtz har fremsat? At den danske regering skal tage sagen op i ministerkomiteen. Ja men skal man bare gøre det bevidstløst, isoleret, alene, eller skal man ind i det samme, lange forhandlingsforløb, som vi accepterede dengang, i $\frac{3}{4}$ år? Det står der intet om i dette dagsordensforslag. Jeg synes, det ville være ganske ødelæggende og i hvert fald et helt klart brud med den kontinuitet, som vi dengang mente var korrekt.

Jeg kan se, at hr. Kjeld Olesen sidder i salen, og jeg ville egentlig godt, om hr. Kjeld Olesen kunne erklære sig enig eller uenig i min vurdering af, at hvis vi skal have en aktion i gang i ministerkomiteen – og det udelukker vores dagsordensforslag bestemt ikke, det udelukker det på ingen måde – så er det bedst, om det er en koordineret aktion, hvor Danmark ikke står alene. Hvis vi som ene land rejser sagen dernede, så har vi langt større risiko for, at sagen ender i papirdynge, ender i papirkurven. Hvis vi derimod kan forberede det og ikke er bundet til et bestemt tidspunkt, hvis vi har en opbakning fra den parlamentariske forsamling i Europarådet ved januarsessionen næste år, er der så ikke bedre chancer?

(Kort bemærkning).

Lasse Budtz (S):

[Lasse Budtz]

Det kan godt være, at det ikke er så fantastisk interessant, men jeg vil dog gerne oplyse vedrørende det såkaldte forlig, som jeg har lavet med de konservative i forsamlingen, at det er rent konkret rigtigt, at jeg lavede et forlig med de konservative, men sagen var i al sin enkelthed den, at der ganske enkelt ikke kunne skabes flertal for en eksklusion af Tyrkiet på det tidspunkt. Jeg frarådede derfor folk at kaste sig ud i en form for forslagsstillen, som ville medføre nederlag.

I øvrigt mente socialdemokratiet også, det ville være forkert at smide Tyrkiet ud på det tidspunkt. Vi ville gerne forsøge at påvirke Tyrkiet og var altså fuldstændig på linje med det, den nuværende regering mener.

Endelig vil jeg sige, at der var mange andre end de britiske konservative med. Der var socialdemokrater og liberale og mange andre fra mange andre lande. Det, forliget gik ud på, var ganske enkelt at hindre, at det tyrkiske diktatur blev repræsenteret i den parlamentariske forsamling ved politikere, som ikke var politikere. Så enkelt er det. Det var simpelt hen et spørgsmål om respekt for den parlamentariske forsamlings regler og arbejdsprogram. Det synes jeg var en fuldstændig rimelig, retfærdig, demokratisk handlemåde, som altså ikke havde noget med det andet at gøre.

(Kort bemærkning).

Kjeld Olesen (S):

Hr. Bjørn Elmquist har stillet mig et spørgsmål. Må jeg, inden jeg besvarer det, først sige, at jeg finder, at vi under hele processen omkring Tyrkiet har haft et udmærket samarbejde imellem en lang række partier, hvor vi på et meget tidligt tidspunkt fik samarbejdet i gang ved enighed om, at man først måtte rejse sagen i den parlamentariske forsamling i Europarådet, hvorefter Danmarks daværende regering tog sagen over ved kontakt og samarbejde med fire andre lande. Jeg håber også, at dette samarbejde kan fortsætte, thi jeg er enig med dem, der mener, at det er af vigtighed, at der er bredest mulig opbakning om de initiativer, som Danmark tager.

Dermed er jeg inde i besvarelsen af hr. Bjørn Elmquists spørgsmål til mig. Jeg vil gerne gøre hr. Bjørn Elmquist opmærksom

på, at der i det af hr. Lasse Budtz stillede dagsordensforslag står følgende:

»... og opfordrer derfor regeringen til at rejse spørgsmålet om Tyrkiets medlemskab af Europarådet i ministerkomiteen.«

Med denne formulering er der intet, der er i uoverensstemmelse med det, som hr. Bjørn Elmquist og jeg er enige om med hensyn til bredden og med hensyn til dette, at det er meget vigtigt for Danmark, når vi tager sådanne initiativer, at flest mulige lande står bag. Det princip mener jeg fortsat bør gælde. Dagsordensforslaget, som det er formuleret, hindrer ikke dette.

(Kort bemærkning).

Bjørn Elmquist (V):

Jeg vil gerne takke hr. Kjeld Olesen for hans klare tilkendegivelse. Jeg var dengang lige så glad for det brede samarbejde, der udfoldede sig i ro og stilhed, og som også har givet gode resultater.

Jeg ville være ganske enig med hr. Kjeld Olesens udlægning af dagsordensforslaget, hvis der havde stået »efter forhandling med andre lande« eller noget i den retning, men som det er udformet nu, synes jeg, det er meget kategorisk. Jeg vil tillade mig at spørge hr. Lasse Budtz direkte. Nu var han oppe og forklare før, hvordan man vil stemme, og så vidt jeg husker, sagde han, at socialdemokratiet ville stemme imod det dagsordensforslag, som regeringspartierne har fremsat. Det kan medvirke til, at det ikke får flertal. Vil man fastholde, at man vil stemme imod – på trods af det, hr. Kjeld Olesen lige har sagt om, at man i socialdemokratiet opfatter værdien af det brede samarbejde, ligesom man gjorde dengang? Når nu det er blevet forklaret, at regeringen lægger vægt på, at det er det andet dagsordensforslag, der bliver vedtaget, og at man ikke ønsker – sådan som hr. Kjeld Olesen heller ikke ønskede det i sin tid som udenrigsminister – at være bundet i forhold til folketinget til isoleret at tage dette skridt uden først at kunne snakke med de andre lande og uden først at finde ud af, hvornår det rigtige tidspunkt er, skal vi så alligevel forvente, at socialdemokratiet stemmer nej til det dagsordensforslag?

(Kort bemærkning).

Ole Bernt Henriksen (KF):

[Ole Bernt Henriksen]

Det er hr. Kjeld Olesen, der kalder mig herop. I den tid, da vi havde den fornøjelse at have hr. Kjeld Olesen som udenrigsminister – og det var en fornøjelse – var det vores opfattelse, og det er stadig vores opfattelse, at det er regeringens prærogativ at drive udenrigspolitik i overensstemmelse med landets interesser, og hvad der er baggrund for i dette ting. Derfor var det vores opfattelse, at i en situation som den, vi har nu, kunne vi roligt overlade til udenrigsministeren at tage de initiativer, som situationen krævede.

Jeg ville være ked af – vi kan godt leve med det i dag, tror jeg nok – hvis der bredte sig en tendens til, at der var bagsædekørsel i dansk udenrigspolitik, at regeringen i alt væsentligt ikke fik lov til at udøve både det prærogativ og den pligt, som den har til at drive udenrigspolitik. Men som sagt er dette forslag, som er stillet nu, ret uskyldigt, og det berøver vel, ligesom den tidligere udenrigsminister var inde på, ikke regeringen nogen muligheder, men jeg ville gerne gøre rede for, hvordan jeg synes principperne for udenrigspolitik har været og bør være.

(Kort bemærkning).

Lasse Budtz (S):

Jeg skal meddele for fjerde gang, at vi stemmer imod det af hr. Bjørn Elmquist fremsatte forslag til motiveret dagsorden. Vi gør det, fordi vi gerne vil have vores eget dagsordensforslag vedtaget; det er faktisk derfor, vi har fremsat det. Ved at stemme imod det andet sikrer vi os, at vores kommer til afstemning først, og derved mener jeg, at vi har sikret en radikal opbakning, hvis jeg har tydet hr. Bernhard Baunsgaards bemærkninger rigtigt. Så enkelt er det faktisk, og det vidste vi alle sammen godt i forvejen, men reglerne siger jo, at det skal jeg herop og forklare.

Jeg vil gerne tilføje endnu en ting, som jeg også har fremhævet et par gange før. Der står stadig væk ikke noget i det borgerlige forslag til motiveret dagsorden om den udemokratiske grundlov; det er den anden meget væsentlige årsag til, at vi fastholder den linje, jeg nu har forklaret, jeg tror 4 gange.

Gert Petersen (SF):

Det har været meget interessant at lytte til denne historieforskende debat. Vi andre er

da måske – man ved aldrig – blevet en smule kløgere af den. Vi har i SF hele tiden været tilhængere af – det var vi også ved de første behandlinger i Europarådets parlamentariske forsamling – at Tyrkiet burde ekskluderes. Jeg ved fra vores medlem, at det ikke var muligt på det tidspunkt at få flertal herfor. Men jeg tror egentlig nok, at der derudover var meget rigtigt i hr. Bjørn Elmquists og andres fremstillinger, som vi har hørt heroppefra.

Jeg vil imidlertid appellere til, at man anlægger en noget anden synsvinkel. Naturligvis er det vigtigt, hvad der foregår i Europarådets parlamentariske forsamling, og hvad der foregår i Europarådets ministerråd – den socialdemokratiske dagsorden er udformet med henblik herpå – men jeg synes, det måske er endnu vigtigere, hvordan det danske folketing udtaler sig, fordi det har vi umiddelbart mulighed for at afgøre.

Der er sket det, at situationen i Tyrkiet er blevet skærpet i løbet af det sidste års tid. Den er især blevet skærpet i den forstand, at der nu er blevet fremlagt et grundlovsforslag, som med sikkerhed bliver vedtaget, og som må skuffe alle forventninger, som de mere naive måtte have haft til, at generalerne skulle genindføre demokratiet. Det er jo unægtelig – og det benægter jeg aldeles ikke – sket ved tidligere lejligheder i Tyrkiet, men det sker altså ikke denne gang. Det er en ny erkendelse, som man må tage til sig og handle ud fra.

Derfor synes jeg, det er vigtigt, at det danske folketing udtaler sig skarpere, end man gjorde for ¾ eller 1 år siden. Situationen i Tyrkiet er skærpet. Det er væsentligt, hvad dette folketing siger. Det er lige så væsentligt, som hvad Europarådet siger. Det er ikke sikkert, at der kommer så meget ud af dagsordensforslaget, når og hvis det vedtages, for så vidt angår selve Europarådet, men det vil, hvis det vedtages, blive læst i Tyrkiet, af den tyrkiske junta og af den tyrkiske befolkning, og det vil blive forstået sådan, at den danske lovgivende forsamling har skærpet sin stilling til undertrykkelsen i Tyrkiet og i anledning af det antidemokratiske forfatningsforslag, som er blevet fremlagt.

Jeg skal i øvrigt ikke gå ind i historieforskning eller undersøge, hvem der har foretaget svingninger og hvorfor, eller om man

[Gert Petersen]

gør ét, når man er regering, og noget andet, når man er opposition.

Af de grunde jeg har nævnt, mener og håber jeg, at det danske folketing vil vedtage det socialdemokratiske dagsordensforslag. Det har betydning for en undertrykt befolkning i Tyrkiet, for deres fornemmelse af, om generalernes forfatning bliver godkendt eller ikke bliver godkendt af andre befolkninger og af andre lovgivende forsamlinger. Derfor håber jeg, at den socialdemokratiske dagsorden vedtages.

Bernhard Baunsgaard (RV):

Jeg vil gerne benytte lejligheden til endnu en gang at understrege det, jeg sagde til indledning, at jeg er fuldstændig enig i den beskrivelse, som hr. Lasse Budtz nu giver af forholdene i Tyrkiet. Siden militærregimentets overtagelse af magten ved kuppet den 12. september 1980 har styret i Tyrkiet været karakteriseret ved en bestandig overtrædelse af menneskerettighederne ved anvendelse af tortur, ved ikke at give folk ret til, når de bliver anholdt, at blive stillet for en domstol. Når de bliver stillet for en domstol og bliver forsvaret af en advokat, risikerer advokaten i næste omgang selv at blive anklaget for at have kæmpet mod Tyrkiets interesser.

Jeg føler, at det er nødvendigt at sige dette, for at andre ikke skal tilslutte sig den ordfører, der før mente, at jeg ikke havde talt om andet end dagsordener. Dette er min opfattelse af forholdene i Tyrkiet, og at det var denne opfattelse, der lå bag, dengang den radikale gruppe protesterede imod, at den socialdemokratiske regering ville støtte militærregimet ved at eftergive en gæld på 25 mill. kr., og fik forhindret, at gælden blev eftergivet.

Med hensyn til den nye grundlov deler jeg også den opfattelse, som adskillige ordførere har givet udtryk for, at selv om den vedtages, er der så voldsomme indskrænkninger i friheds- og menneskerettighederne, at Tyrkiet dermed ikke kan anerkendes som et demokrati.

Jeg har, hvad der vel også fremgår af det, jeg har sagt, hele tiden ønsket, at den danske socialdemokratiske regering tog en meget kraftigere stilling i dette spørgsmål. Jeg har ønsket, at Danmark i Europarådet, i denne forsamling fremfor andre tog fat på spørgsmålet om demokratiet og Tyrkiet, fordi Eu-

roparådet er, som det hedder, en forsamling af parlamentarikere udpeget af demokratiske lande.

Jeg kan vel understrege, hvor vidt udbredt denne opfattelse var, ved at citere, hvad en af de tyske liberale sagde som sit indlæg under en af de første debatter om Tyrkiet:

»Der er forsamlinger«, sagde han, »der har betydning, fordi de har magt. Der er andre forsamlinger, der har betydning, fordi de fremholder idealer. Derfor«, fortsatte han, »er det nødvendigt for Europarådet at fremholde de ideer, det ideal om et demokrati, man har, ellers har Europarådet ingen betydning.«

Det var på den baggrund, at hr. Bjørn Elmquist, hr. Ninn-Hansen og andre i den danske delegation agerede; det var desværre ikke på den baggrund, at den danske regering i meget lang tid, indtil juli 1982, tog stilling.

Jeg håber, at der sker det, som jeg har fremhævet adskillige gange, at den dagsorden, vi foretrækker, kommer til afstemning først; det er den, der kan samle størst stemmetal. Hvad man vil gøre fra regeringspartierne i den situation, ved jeg ikke; det vil naturligvis ikke være særlig behageligt for nogen regering at have landets største parti med så stort et stemmetal, som det har, imod sig i Tyrkietspørgsmålet, men det har socialdemokratiet jo nu meddelt vil ske.

Derfor kan jeg kun henstille. Jeg vil ikke risikere, vi kommer i den situation, at regeringen ikke får noget pålæg fra et flertal i folketinget. Jeg vil ikke risikere at stemme imod en anden dagsorden, der pålægger regeringen i hvert fald ikke at gå bag om 1. juli 1982, og det er det, vi risikerer, hvis vi ikke får vedtaget den dagsorden. Jeg håber, at regeringen vil acceptere flertallet i folketinget og henstille til sine egne grupper ikke at stemme imod den socialdemokratiske dagsorden, selv om man ville have foretrukket en anden.

(Kort bemærkning).

Steen Folke (VS):

Jeg mener, det her har været en nyttig debat. Det er ikke ret tit, vi i folketinget tager forholdene op i et enkelt land, i et andet land et sted i verden. Der er også ganske be-

[Steen Folke]

stemte grunde til, at vi har syntes, det var rigtigt at tage situationen op til debat her.

Det er klart, det har noget at gøre med Tyrkiets beliggenhed, det har noget at gøre med, at Tyrkiet er medlem af Europarådet, af NATO, af en række forsamlings, som Danmark også indgår i. Det har noget at gøre med, at der i Tyrkiet foregår den groveste krænkelse af menneskerettigheder, at det nu er foregået i flere år under det militærdiktatur, der er, og at man om få dage ser ud til at ville indføre en forfatning, som kan cementere regimets magt og kan lægge op til en fortsat undertrykkelse og forfølgelse af anderledes tænkende.

Det har været nyttigt at få debatten, fordi der har været meget bred opslutning bag en overordentlig kritisk linje over for den krænkelse af menneskerettighederne, der foregår i Tyrkiet. Det har også været nyttigt, fordi der er blevet markeret et flertal – og det vil forhåbentlig også vise sig ved afstemningen i morgen – som har udtalt en skarp kritik af den nye forfatning og gjort opmærksom på, at den ikke er en demokratisk forfatning. Dette flertal har også lagt op til, at der skal handles i Europarådet, og jeg mener, den eneste relevante handling, der kan være tale om, er en udelukkelse af Tyrkiet af Europarådet.

Jeg håber ikke, at referaterne af denne debat i medierne alene vil komme til at beskæftige sig med de lidt komiske omstændigheder omkring dagsordener, om det radikale venstres noget uklare holdning til dagsordenerne og de forskellige trakasserier mellem tidligere og nuværende regeringspartier om, hvem der mente hvad og hvorfor i forhold til disse dagsordener. Jeg håber ikke, at det overskygger det, der har været det saglige og det seriøse indhold i debatten.

Jeg mener, det er vigtigt, at der formodentlig nu i morgen bliver vedtaget en dagsorden med det indhold, som socialdemokratiets dagsorden har. Jeg er sikker på, at det vil blive opfattet som et vigtigt signal i retning af en skærpeelse af den danske holdning til det tyrkiske militærdiktatur, og at alle demokratiske kræfter i Tyrkiet vil hilse det velkommen.

(Kort bemærkning).

Bernhard Baunsgaard (RV):

Det er min erfaring, at man ikke skal lade en usandhed stå uimodsagt, selv om man har imødegået den mange gange før.

Jeg gentager: det radikale venstre ønsker ikke, at der bliver nogen chance for regeringen til at komme bag om 1. juli 1982. Derfor kan vi godt stemme for hr. Bjørn Elmquists dagsorden, men vi foretrækker – det gør jeg personligt, og det gør gruppen – at hr. Lasse Budtz' dagsorden bliver vedtaget. Der er ingen uklarhed i denne stilling; der må efter denne debat ikke herske tvivl om, at bag om 1. juli 1982 kan vi ikke komme.

Der bør heller ikke herske tvivl om, at et flertal har sagt: vi ønsker at gå videre.

(Kort bemærkning).

Knud Lind (FP):

Det var blot en kort bemærkning til ordføreren for VS, som fremsatte et håb om, hvilke ting der ville komme ud i pressen. Han håbede, at debatten ikke ville blive afsporet, for så vidt angår hr. Bernhard Baunsgaards stillingtagen m.v. Mit indtryk er imidlertid, at denne debat på forhånd var afsporet, når et parti som VS med det program, man har, begynder at blande sig i andre rigers indre anliggender, et parti, som i sit program under punkt 28 skriver, at det er en illusion at tro, at man kan indføre socialismen ad parlamentarisk vej, et parti, der i øvrigt ville bruge de samme metoder i Danmark, hvis man fik magt, som man har har agt, som man kritiserer i Tyrkiet. En sådan debat er afsporet på forhånd alene ved, at det er VS, der kører den.

Når der har været talt så længe her, vil jeg til slut sige: ih, hvor bliver de bange i Tyrkiet, når de hører VS og andre fra denne talerstol. Jeg må sige, at i den tid, jeg har siddet i Europarådet, har der været noget mere fornuftige tanker fremme i Europarådet, end der er hørt fra denne talerstol.

(Kort bemærkning).

Gert Petersen (SF):

Der er jo desværre ikke i forretningsordenen nogen mulighed for at forhindre, at medlemmer spilder tingets tid, ellers synes jeg nok, at hr. Knud Lind burde have sparet os for den sidste bemærkning.

For det første ved hr. Knud Lind aldeles udmærket, at hr. Steen Folke talte og stemte

[Gert Petersen]

imod den pågældende vedtagelse, som hr. Knud Lind nu med monoton vender tilbage til. Det ved hr. Knud Lind fra dagspressen, hvis han i øvrigt gider befatte sig med at læse dagspressen fra det tidspunkt, VS havde sit møde. De betragtninger, hr. Knud Lind kommer med, er helt ude på overdrevet, når det er hr. Steen Folke, der er ordfører for forslagsstillerne.

For det andet er det endnu længere ude på overdrevet, eftersom socialistisk folkeparti er medforespørger, hvad hr. Knud Lind udmærket ved, og så kunne hr. Knud Lind jo diskutere med os, for i vores program – men det læser hr. Knud Lind selvfølgelig ikke op – står der ordret:

»Et flertal for socialisme i befolkningen vil naturligt afspejle sig i et socialistisk flertal i folketinget. Hvis det undervejs via stemmesedlen viser sig, at flertallet skifter opfattelse og flertallet går tabt, vil det være udtryk for, at en socialistisk bevægelse ikke har den fornødne styrke, og den må uden forbehold respektere dette meningsskifte.«

Så kunne hr. Knud Lind bruge sin energi på – når han nu ikke vil diskutere med hr. Steen Folke – at diskutere med den anden forespørger, nemlig socialistisk folkeparti. Når hr. Knud Lind ikke gør det, kan jeg kun drage den konklusion, at hr. Knud Linds mærkværdige indlæg her i dag udelukkende har skullet aflede opmærksomheden fra den undertrykkelse og det antidemokrati, som findes i Tyrkiet. Derefter kan enhver jo fundere over, hvorfor hr. Knud Lind har et motiv, der fører ham frem til sådanne handlinger.

(Kort bemærkning).

Bernhard Baunsgaard (RV):

Jeg er blevet spurgt af én i salen om, hvordan det radikale venstre ville stemme, hvis det var tinget, der skulle afgøre, i hvilken rækkefølge de to dagsordener kom til afstemning.

Jeg kan så heroppefra bekræfte det, jeg sagde til vedkommende: det radikale venstre stemmer for, at den socialdemokratiske dagsorden kommer først til afstemning, hvis tinget bliver spurgt.

(Kort bemærkning).

Steen Folke (VS):

Vi er jo i en lidt besynderlig situation – hvad man ikke af referatet af forhandlingerne kan se eller høre – at der i salen har været lidt usikkerhed om disse procedurespørgsmål, idet der vistnok er blevet ført en slags samtaler på et højt plan om, hvad der egentlig vil ske i morgen. Jeg ved ikke, om der er nogle, der kan skære igennem og forklare, hvordan afstemningen vil foregå, for det ville jo ærlig talt være oplysende, men jeg må forstå det sådan efter hr. Bernhard Baunsgaards allerseneste indlæg, til trods for hvad der har været af usikkerhed, at der vel for pokker må være et flertal i morgen, der – hvis formanden ikke af egen drift gør det – kan sikre, at det bliver socialdemokratiets forslag, der kommer først til afstemning. Da de radikale, hvis det kommer først til afstemning, jo altså også vil stemme for det, så må der altså være et flertal i morgen.

Min konklusion bliver, at der vil være et flertal i morgen for socialdemokratiets dagsorden, og det synes jeg er et vigtigt resultat af denne debat. Hvis der var nogle med endnu større autoritet, der kunne sige, at jeg havde ret i denne fortolkning af forretningsordenen på grundlag af faldne udtalelser, ville det selvfølgelig være fint, men ellers tror jeg dog, at det er sådan, det kommer til at gå.

(Kort bemærkning).

Bernhard Baunsgaard (RV):

Kun fordi hr. Steen Folke igen mener, at der har været nogen uklarhed, kan jeg gentage, hvad jeg sagde i mit første indlæg på gruppens vegne. Jeg personlig og gruppen foretrækker den socialdemokratiske dagsorden, men vi vil også stemme for regeringens for ikke at risikere at komme bag om 1. juli 1982. Der er ingen usikkerhed og ingen tvivl om, hvordan vi stemmer.

Hermed sluttede forhandlingen.

Fjerde næstformand (Arentoft):

Jeg er glad for, at det ikke blev nødvendigt at tage forretningsordenens § 31 i anvendelse.

Som tidligere meddelt skal jeg udsætte afstemningen om dagsordensforslagene til mødet i morgen.

Meddelelser fra formanden:**Fjerde næstformand (Arentoft):**

Der er ikke mere på dagsordenen.

I skrivelse af d.d. meddeler socialministeren, at han ønsker skriftligt at fremsætte:

Forslag til lov om ændring af lov om folkepension. (Forhøjelse af rådighedsbeløbet, varmemhjælp til pensionister).

(Lovforslag nr. L 51).

Finansudvalget har afgivet betænkning over:

Forslag til folketingsbeslutning om opfordring til at opretholde aktstykke nr. 9 til finansudvalget vedrørende nedsættelse af kommunernes bloktilskud for 1983. (Beslutningsforslag nr. B 7).

Finansudvalget har endvidere afgivet betænkning over:

Forslag til lov om bemyndigelse til optagelse af indenlandske statslån. (Lovforslag nr. L 15).

Finansudvalget har endelig afgivet betænkning over:

Forslag til lov om optagelse af statslån i udlandet. (Lovforslag nr. L 16).

Eksemplarer vil blive omdelt.

Der er foretaget ændringer i følgende udvalg:

Arbejdsmarkedsudvalget (3/11 82):

Udtræder: Flemming Jensen (KF)

Nyt medl.: Frank Mathiassen (KF)

Kommunaludvalget (3/11 82):

Udtræder: Flemming Jensen (KF)

Nyt medl.: Frank Mathiassen (KF)

Kulturudvalget (3/11 82):

Udtræder: Flemming Jensen (KF)

Nyt medl.: Frank Mathiassen (KF)

Uddannelsesudvalget (3/11 82):

Udtræder: Flemming Jensen (KF)

Ny stedf.: Frank Mathiassen (KF)

Skriftlig fremsættelse af forslag:

Socialministeren (Palle Simonsen):

Herved tillader jeg mig for det høje ting at fremsætte:

Forslag til lov om ændring af lov om folkepension. (Forhøjelse af rådighedsbeløbet, varmemhjælp til pensionister).

(Lovforslag nr. L 51).

Med forslaget tilsigtes det at give særlig vanskeligt stillede pensionister kompensation for de stigende priser på energi til opvarmning.

Kommunernes rådighedsbeløb har siden 1979 været forhøjet på grund af de stigende energipriser, i 1979 og 1980 med i alt 100 mill. kr. og i 1981 og 1982 med 200 mill. kr. i januar 1981-niveau.

Dette forslag indeholder en forhøjelse af kommunernes rådighedsbeløb på 400 mill. kr., svarende til 444 mill. kr. i januar 1982-niveau. Der er således tale om en fordobling af varmemhjælpen i forhold til 1982.

Merudgiften foreslås finansieret af midlerne i den sociale pensionsfond.

Det er som noget nyt foreslået, at hjælpen eller en del af hjælpen skal kunne kræves tilbagebetalt i den situation, hvor pensionisten har modtaget personligt tillæg til hjælp til betaling af a conto-varmebidrag, og hvor der udbetales et refusionsbeløb ved varme-regnskabets afslutning. Baggrunden herfor er, at der uden en sådan hjemmel vil kunne blive tale om, at der ydes tilskud til en udgift, som pensionisten senere får tilbagebetalt, og at kommunerne vil være tilbageholdende med at yde tilstrækkelig hjælp, før det har vist sig, om a conto-betalingen står i rimeligt forhold til den faktiske udgift.

Det har ofte været kritiseret, at praksis for ydelse af varmemhjælp er forskellig fra kommune til kommune, og der agtes derfor udsendt vejledende retningslinjer for ydelse af varmemhjælp til pensionister.

Forhøjelsen af rådighedsbeløbet vil ved fuld udnyttelse af forhøjelsen medføre en merudgift for det offentlige i 1983 på 444 mill. kr. (PL-niveau januar 1982).

De statslige merudgifter bliver i 1983 333 mill. kr., idet kommunerne selv afholder 25 pct. af udgiften til personlige tillæg. Spørgsmålet om kompensation til kommunerne for denne merudgift tages op ved forhandlingerne om fastsættelsen af det kommunale bloktilskud for 1984.